

ISSN 0202—3342

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1986 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1987

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1986

VILNIUS

1987

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DES WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1986

VILNIUS

1987

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1986

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1987

BBK 63.3(2L)

Li237

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara TARŠILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ZEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

**L 0503020900—132 Z—87
M 854(08)—87**

© LTSR MA Istorijos institutas, 1987

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

SVARBIAUSI 1986 m. ISTORIJS INSTITUTO MOKSLINĖS IR MOKSLINĖS ORGANIZACINĖS VEIKLOS REZULTATAI

Mokslinių tyrimų kryptis — Lietuvos liaudies istorinės raidos dėsningumai. 1986 m. Istorijos institutas nagrinėjo 2 problemas ir iš jų tyrinėjo 24 planines temas, 1 neplaninę, baigė ir parengė 135,5 a. l. rankraščių.

Problemos „Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos, socializmo ir komunizmo kūrimo TSRS istorija“ ištirtos 5 temos:

1. „Lietuvos TSR Mokslų Akademijos istorija (1941—1962 m.)“ (redkolegijos pirmininkas akad. J. Matulis, potemės vadovas — ist. m. kand. A. Liekis). Parengtas kolektyvinės monografijos skyrius apie taikomųjų mokslų — žemės ir miškų ūkio, veterinarijos, gyvulininkystės, medicinos, melioracijos, hidrotechnikos vystymą 1941—1963 m.; 17 a. l.

2. „Mokslas ir technika TSRS. Kronika. 1940—1985 m.“ — neplanuotai parengtas skyrius sąjunginiam leidiniui. Temos vadovas — ist. m. kand. A. Liekis; 22 a. l.

3. „Režisieriaus ir aktorius meno sąveika Tarybų Lietuvos teatrinėje kultūroje“ (temos vadovas — fil. m. dr. A. Gaižutis). Parengta kolektyvinė monografija, kurioje analizuojami režisierių ir aktorių kūrybiniai metodai, jų darbai dramos bei muzikiniuose teatruose; 10 a. l.

4. „Lietuvos miestai socializmo epochoje“ (temos vadovai — Lietuvos TSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius, ist. m. dr. H. Sadžius). Parengtas kolektyvinės monografijos skyrius „Šiaulių m. istorija“ — 7 a. l.

5. „Lietuvos istorijos metraštis. 1986 metai“ (temos vadovas — Lietuvos TSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius). Leidinyje apibendrinti naujausių tyrinėjimų rezultatai, skelbiami jų pagrindu parengti straipsniai, naujų leidinių recenzijos, rašoma istorijos terminijos ir kitais klausimais.

Problemos „Kapitalistinės ir ikikapitalistinių socialinių ekonominių formacijų istorija“ ištirtos 3 temos.

1. „Lietuvių etnogenezė. III dalis“ (temos vadovė — Lietuvos TSR MA narė koresp. R. Kulikauskienė). Remiantis gausia archeologine medžiaga, ištirti baltų genčių ir seniausių jų kultūrų formavimosi procesai, tyrinėta senoji kuršių, skalvių, žemaičių genčių kultūra; 12 a. l.

2. „Lietuvos miestai feodalizmo ir kapitalizmo laikotarpiu“ (temos vadovai — ist. m. dr. L. Mulevičius, ist. m. kand. A. Tyla). Atlikti Lietuvos miestų formavimosi bei jų socialinio, ekonominio, politinio gyvenimo juridinio įforminimo šaltinių tyrinėjimai. Parengta XVI—XVIII a. privilegijų miestams ir miesteliams rinkinio publikacija — 15 a. l. Parengta Šiaulių miesto istorijos (iki 1917 m.) kolektyvinė monografija — 9 a. l.

3. „Lietuvos valstiečių istorija kapitalizmo laikotarpiu“ (temos vadovas — ist. m. dr. L. Mulevičius). Tyrinėtas klasių formavimasis bei jų raida, klasių kovos priežastys ir pobūdis kapitalizmo laikotarpiu. Parengta lietuvių valstietijos istorijos kapitalizmo laikotarpiu (iki 1917 m.) monografija — 15 a. l.

Toliau tyrinėjamos kompleksinės problemos „Socializmo raidos dėsningumai“ (vadovas — Lietuvos TSR MA narys koresp. B. Vaitkevičius, temų vadovai — ist. m. dr. H. Sadžius, ist. m. dr. S. Atamukas, ist. m. kand. K. Strumskis, ist. m. kand. T. Taršilova), „Lietuvių etnogenezė“ (vadovė — Lietuvos TSR MA narė koresp. R. Kulikauskienė), „Ikkapitalistinių ir kapitalistinių visuomeninių ekonominių formacijų istorija“ (temų

vadovai — ist. m. dr. R. Rimantienė, ist. m. dr. L. Mulevičius, ist. m. kand. E. Vidmantas), „Socialistinės kultūros ugdymas Lietuvos TSR“ (vadovas — fil. m. dr. A. Gaižutis, temų vadovai — ist. m. kand. A. Garliauskas, ist. m. kand. I. Korskaitė), „Lietuvos socialistinio kaimo kultūra ir buitė“ (vadovas — ist. m. kand. J. Mardosa). Archeologai, istorikai, menotyrininkai toliau kaupė ir apibendrinio medžiagą daugiatomiui leidiniui „Lietuvos TSR kultūros paminklų sąvadas“. Archeologijos, Etnografijos, Menotyros skyriai dirbo ūkiskaitinius darbus pagal 6 sutartis su ūkiskaitinėmis organizacijomis bei įstaigomis, atliko darbų už 57,1 tūkst. rb. Archeologijos skyrius surengė 4 ekspedicijas, tyrinėjo 20 paminklų, ištyrė 7. Etnografijos skyrius organizavo 10 ekspedicijų.

Institutas išleido 21 veikalą, jų bendra apimtis 415,6 sp. l. Instituto mokslininkai paskelbė 124 mokslinius straipsnius, 7 iš jų centrinėje ir sąjunginių respublikų spaudoje, 1 užsienyje; jų bendra apimtis — 20 a. l.

Surengta 1 tarprespublikinė konferencija, skirta buržuazinių koncepcijų Tarybinio Pabaltijo tautų istorijos klausimais kritikai. Instituto mokslininkai dalyvavo tarptautinėje konferencijoje LLR, 7 TSRS MA ir sąjunginių respublikų konferencijose bei 7 mūsų respublikos kitų įstaigų organizuojuose renginiuose. Iš viso dalyvauta 19 mokslinių konferencijų ir jose perskaityta 53 pranešimai.

Instituto metodologiniame (filosofiniame) seminare surengti 4 užsiėmimai (vadovas — ist. m. dr. S. Atamukas). Įvyko 5 instituto moksliniai seminarai (vadovas — fil. m. dr. A. Gaižutis) ir 5 teorinės diskusijos skyriuose. Įvyko 9 Mokslinės tarybos posėdžiai (jos sudėtis reorganizuota), 2 gamybiniai susirinkimai, 24 išplėstiniai direktijos posėdžiai, surengti 2 specializuotos tarybos mokslų kandidato laipsniams teikti posėdžiai. Reorganizuotos Probleminių tarybų sudėtys.

Istorijos mokslų kandidato laipsnis patvirtintas Kapitalizmo istorijos skyriaus jaun. moksl. bendr. E. Aleksandravičiui. Istorijos mokslų kandidato disertaciją apgynė Kapitalizmo istorijos skyriaus jaun. moksl. bendr. G. Rudis, filosofijos mokslų kandidato disertaciją — Estetikos ir menotyros skyriaus jaun. moksl. bendr. P. Veljetaga.

Istorijos mokslų daktaro laipsnis patvirtintas Socialistinės visuomenės istorijos skyriaus vadovui H. Sadžiui.

Institute pereita prie naujos darbo apmokėjimo ir etatų sistemos, pradėta mokslinių bendradarbių atestacija.

Istorijos institute metų pabaigoje buvo 80 mokslo darbuotojų, iš jų: 1 akademikas, 2 nariai korespondentai, 10 mokslų daktarų ir 38 mokslų kandidatai. Turintieji mokslinius laipsnius sudarė 60%.

Institute metų pabaigoje buvo 9 aspirantai, tarp jų 2 — stacionarinėje aspirantūroje. Į dieną ir neakivaizdinę aspirantūrą priimta po 2 aspirantus. Aspirantūrą baigė 2 aspirantai.

Istorijos institutas plėtojo kūrybinius ryšius su TSRS MA, Baltarusijos TSR MA, kitų respublikų mokslo įstaigomis bei Lietuvos TSR mokslo įstaigomis ir aukštosiomis mokyklomis. Bendradarbiavimas buvo plėtojamas pagal kūrybines sutartis. Su TSRS MA TSRS istorijos institutu rengiamas spaudai dokumentų rinkinys „Tarybų valdžios atkūrimas Lietuvos TSR“, „Lietuvos Metrikos“ knygu publikacija. Istorijos institute įvyko TSRS — LLR redkolegijos „Lietuvos Metrikai“ publikuoti išplėstinis posėdis. Istorijos institutas pasirašė bendradarbiavimo sutartis su LLR MA Socialistinių šalių, Mokslo, technikos ir švietimo istorijos institutais. Bendradarbiaujant su Vyr. archyvų valdyba prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pradėta leisti dokumentų rinkinių publikacijos, su Vilniaus V. Kapusko universitetu — Lietuvos statusas, su LKP Šiaulių miesto komitetu ir LDT Šiaulių miesto vykdomuoju komitetu surengtos Mokslo dienos Šiauliuose, išleistas leidinys.

Instituto moksliniai bendradarbiai propagavo mokslines žinias: surengtos 2 mokslo dienos, paskelbti 96 mokslo populiarūs straipsniai, 49 kartus pasisakyta per radiją ir televiziją, perskaitytos 258 paskaitos visuomenei.

E. Banionis

LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖS TARYBOS PATVIRTINTOS DISERTACIJŲ TEMOS

Viena Lietuvos TSR istorijos probleminės tarybos funkcijų yra numatomų rašyti daktaro ir kandidato disertacijų temų svarstymas ir tvirtinimas. „Lietuvos istorijos metraščio“ 1976 m. knygoje buvo paskelbtos 1974—1976 m., o 1982 m. knygoje — 1981 m. patvirtintų disertacijų temos. Čia skelbiamos 1977—1980 ir 1982—1986 m. patvirtintų disertacijų temos.

Daktaro disertacijų temos

Eidintas Alfonsas (VVPI doc.). „Emigracija iš Lietuvos kapitalizmo laikotarpiu (1868—1940)“, patvirtinta 1982.II.14 (protokolo Nr. 3).

Gudavičius Edvardas (II vyr. m. bendr.). „Lietuva Pabaltijo tautų kovoje prieš vokiečių feodalų agresiją XIII amžiuje“, patvirtinta 1985.VI.10 (protokolo Nr. 2).

Kiaupienė Jūratė (VVPI vyr. dėst.). „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vidaus ir užsienio prekybos organizacija ir raida XV a.—XVII a. pirmojoje pusėje“, patvirtinta 1986.VI.16 (protokolo Nr. 3).

Kryževičius Vincas (VVPI vyr. dėst.). „Socialiniai, ekonominiai ir teisiniai Lietuvos miestiečių santykiai XVII—XVIII a.“, patvirtinta 1985.III.25 (protokolo Nr. 1).

Pšibilskis Vyginas (VVU doc.). „Tarybų Lietuvos kultūros švietimo įstaigų veikla komunistiškai auklėjant darbo žmones (1940—1970)“, patvirtinta 1984.X.25 (protokolo Nr. 2).

Strumskis Kęstutis (II vyr. m. bendr.). „Tarybinių respublikų bendradarbiavimo vaidmuo sukuriant socializmą Lietuvoje“, patvirtinta 1985.III.25 (protokolo Nr. 1).

Tyla Antanas (II vyr. m. bendr.). „Lietuvos ir Švedijos kovos dėl Livonijos ekonominės ir politinės pasekmės Lietuvai (XVI a. pabaiga—XVII a. pradžia)“, patvirtinta 1986.I.27 (protokolo Nr. 1).

Visockis Albinas (VVPI dekanas). „Lietuvos inteligentijos formavimosi ir vystymosi dėsningumai XIX a. antrojoje pusėje—XX a. pradžioje“, patvirtinta 1986.VI.16 (protokolo Nr. 3).

Kandidato disertacijų temos

Arlauskas Pranas (II jaun. m. bendr.). „Lietuvos kolūkiai ir kolūkiečiai 1952—1958 metais“, patvirtinta 1977.VI.21 (protokolo Nr. 2).

Bulotaitė Nijolė (VVU Mokslinio tyrimo dalies skyriaus vedėja). „Lietuvių tautinis ir kultūrinis sąjūdis XVIII a. pab.—XIX a. pradžioje (iki 1831 m.)“, patvirtinta 1986.VI.16 (protokolo Nr. 3).

Butkus Zenonas (VVU asist.). „Lietuvos—Latvijos santykiai 1919—1929 metais ir jų vieta Rytų Europos politinėje diplomatinėje sistemoje“, patvirtinta 1985.XII.29 (protokolo Nr. 3).

Butrimas Adomas (IEM vyr. m. bendr.). „Akmens amžius Žemaitijos aukštumoje (pagal Biržulio ežero baseino tyrinėjimus)“, patvirtinta 1980.IX.15 (protokolo Nr. 1).

Cepaitienė Auksuolė. „Lietuvių valstiečių verpimo, audimo ir skalbimo įrankiai ir jų puošyba (XIX a.—XX a. pirmoji pusė)“, patvirtinta 1984.X.25 (protokolo Nr. 2).

Cernauskas Viktoras (Vilniaus kūno kultūros ir sporto komiteto treneris dėstytojas). „Tarybų Lietuvos darbo žmonių parama frontui 1944—1945 metais“, patvirtinta 1985.XII.29 (protokolo Nr. 3).

Cubrinskas Vytilis (II neakivaizdinis asp.). „Lietuvos valstiečių medžio statybos amatininkai XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pirmojoje pusėje“, patvirtinta 1982.IX.14 (protokolo Nr. 3).

Deksnyš Kęstutis (VVPI asist.). „Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos veikla 1919—1940 metais“, patvirtinta 1986.VI.16 (protokolo Nr. 3).

Domarkas Viktoras (LTSR CVA vyr. archeografas). „Lietuvos TSR darbininkų klasės socialinės sudėties raida 1959—1979 metais“, patvirtinta 1985.XII.29 (protokolo Nr. 3).

Girininkas Algirdas (II jaun. m. bendr.). „Kretuono ežero apylinkių neolitas“, patvirtinta 1980.IX.15 (protokolo Nr. 1).

Grigaravičius Algirdas (LTSR CVA vyr. m. bendr., Maskvos istorijos ir archyvistikos in-to neakivaizdinis asp.). „Tarybinės archeografijos susiformavimas ir raida Lietuvoje (1940—1980)“, patvirtinta 1982.II.24 (protokolo Nr. 1).

Gūtautas Stasys (II jaun. m. bendr.). „Lietuvos TSR kaimo sodybų raida“, patvirtinta 1984.X.25 (protokolo Nr. 2).

Ickevičius Augustinas. „Lietuvių periodinė spauda 1905—1917 metais: idėjinės ir politinės kryptys“, patvirtinta 1978.IX.19 (protokolo Nr. 1).

Juzefovičius Romualdas (LTSR MA Visuomenės mokslų informacijos centro jaun. m. bendr.). „Lietuvos TSR šakinių mokslinio tyrimo įstaigų raida 1945—1965 metais“, patvirtinta 1984.V.10 (protokolo Nr. 1).

Kaubrys Saulius (VVU asist.). „Lietuvos buržuazinės vyriausybės švietimo politika 1919—1940 metais“, patvirtinta 1985.XII.29 (protokolo Nr. 3).

Klimavičius Raimundas (IEM sekt. vedėjas). „Lietuvos muziejai visuomeniniame ir kultūriniam gyvenime XIX a. antroje pusėje—1940 m.“, patvirtinta 1986.VI.16 (protokolo Nr. 3).

Kniūraitė Vida (VVPI asist.). „Lietuvos buržuazijos agrarinė politika 1919—1940 metais“, patvirtinta 1978.IX.19 (protokolo Nr. 1).

Kulnytė Birutė (IEM sekt. vedėja). „Etnografija Lietuvos muziejuose iki 1940 metų“, patvirtinta 1985.VI.10 (protokolo Nr. 2).

Lemežienė Danė (II vyr. lab.). „Lietuvos TSR inžinerinė-techninė inteligentija industrinėse liaudies ūkio šakose 1961—1977 m.“, patvirtinta 1985.III.25 (protokolo Nr. 1).

Matusevičius Juozas (II jaun. m. bendr.). „Tarybų Lietuvos geležinkelininkai socializmo kūrimo ir įtvirtinimo metais (1940—1960)“, patvirtinta 1985.III.25 (protokolo Nr. 1).

Miknys Rimantas (II jaun. m. bendr.). „Lietuvių visuomenės buržuazinė liberalinė srovė 1883—1914 metais“, patvirtinta 1984.V.10 (protokolo Nr. 1).

Nenartavičiūtė Erika (Liaudies buities muziejaus vyr. m. bendr.). „Audinių panaudojimas lietuvių valstiečių buityje kapitalizmo laikotarpiu“, patvirtinta 1986.VI.16 (protokolo Nr. 3).

Nikžentaitis Alvydas (II vyr. lab.). „Lietuvių tautos kova prieš vokiečių feodalų agresiją XIV a. pirmojoje pusėje“, patvirtinta 1985.III.25 (protokolo Nr. 1).

Pukienė Vida (VVPI vyr. lab.). „Lietuvių buržuazinių švietimo draugijų veikla (iki Pirmojo pasaulinio karo)“, patvirtinta 1986.VI.16 (protokolo Nr. 3).

Ramanauskas Raimondas (Kėdainių krašto. muziejaus m. bendr.). „Lietuvos valstiečių valdymas 1795—1861 metais“, patvirtinta 1984.X.25 (protokolo Nr. 2).

Rimša Edmundas (II jaun. m. bendr.). „Herbai Lietuvos miestų istorijoje“, patvirtinta 1985.XII.29 (protokolo Nr. 3).

Skirius Juozas (VVPI asist.). „Lietuvos—JAV santykiai 1919—1929 metais“, patvirtinta 1983.IX.19 (protokolo Nr. 2).

Stasiukaitienė Ona (VVU neakivaizdinė asp.). „Civilinės aviacijos raida Tarybų Lietuvoje“, patvirtinta 1986.II.24 (protokolo Nr. 2).

Sunelaitis Sigitas (VVU dėst.). „Tarybų Lietuvos bendradarbiavimas su kitomis tarybinėmis respublikomis visuomenės mokslų srityje 1959—1980 metais“, patvirtinta 1979. II.12 (protokolo Nr. 1).

Tamulynas Alfonsas (VVU asist.). „Vilniaus miesto gyventojų socialinės sudėties raida XVII a. vid.—XVIII a. pab.“, patvirtinta 1985.XII.29 (protokolo Nr. 3).

Ulevičius Vladimiras (LTSR MA Prezidiumo mokslinio organizacinio skyriaus vyriausiasis inžinierius). „Nacionalinio valstybingumo vystymasis Lietuvoje išsivysčiusio socializmo sąlygomis“, patvirtinta 1984.X.25 (protokolo Nr. 2).

Usačiovaitė Elvyra (VVU asp.). „Lietuvių valstiečių baldų puošyba XIX a.—XX a. pirmojoje pusėje“, patvirtinta 1985.III.25 (protokolo Nr. 1).

Vaičekauskas Lionginas (KPI vyr. dėst.). „Lietuvos liaudies kova prieš hitlerinius agresorius Didžiojo Tėvynės karo pradiniam laikotarpije (1941 m. birželis—rugpjūtis)“, patvirtinta 1986.VI.16 (protokolo Nr. 3).

Vasiliauskas Zenonas (II jaun. m. bendr.). „Streikų judėjimas Lietuvoje 1871—1914 metais“, patvirtinta 1984.V.10 (protokolo Nr. 1).

V. Milius

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

TARPTAUTINIS ISTORIJOS MOKSLŲ KONGRESAS

Ivairių šalių mokslininkai istorikai aptarti aktualias savo mokslo problemas, pasidalyti tyrimų rezultatais renkasi kas penkeri metai. Kongresus rengia 1926 m. įkurtas Tarptautinis istorijos mokslų komitetas, kurio būstinė yra Paryžiuje. XVI tarptautinis istorijos mokslų kongresas įvyko 1985 m. Stutgarte (VFR). Jame dalyvavo 58 šalių atstovai, per 2200 delegatų, atstovavusių socialistinių, kapitalistinių ir kai kurių besivystančių šalių istorijos mokslui. TSRS istorikų delegaciją sudarė 72 žmonės, po 50—60 istorikų atvyko iš kitų Europos socialistinių šalių. Pirmą kartą kongrese dalyvavo Kinijos Liaudies Respublikos istorikai, iš viso 18 žmonių. Gausiausia buvo VFR delegacija (apie 600 žmonių), po 100 ir daugiau delegatų atsiuntė JAV, Japonijos, Italijos istorikai.

Kongresai visada buvo laikomi pasauliniais, bet juose paprastai dalyvaudavo Europos ir Šiaurės Amerikos istorikai. Todėl visiškai suprantamas buvo rengėjų siekimas paversti juos oikumeniškais, t. y. visos „gyvenamosios žemės“, kongresais, kad jie iš tiesų taptų pasauline mokslo bendrija. Ilgą laiką jų pastangos buvo nesėkmingos. Tačiau per dešimtmetį, kuris skiria Maskvos (1970) ir Bukarešto (1980) kongresus, padėtis kiek pasikeitė: ne viena Azijos ir Afrikos šalis pareiškė norinti dalyvauti istorikų suvažiavimuose. Šių žemynų šalių istorikų pagausėjo, bet ir Stutgarte vyravo Europos šalių istorijos mokslo atstovai.

Kongresas — didelis renginys, sakytume, renginių kompleksas. Todėl neįmanoma apžėpti visų jo posėdžių, kaip neįmanoma, nesant poliistoriku (tokių istorikų, manyčiau, apskritai nėra), išsamiau susipažinti su visomis aptartomis problemomis. Todėl šiame straipsnyje tenka išsakyti tik vieną kitą mums artimesnę mintį, kuri galėtų sudominti mokslinę visuomenę.

Kas gi buvo būdinga XVI istorikų kongresui, žiūrint į jį per ideologinės konfrontacijos prizmę?

Istorija — visuomenės mokslas, kuriame itin svarbus ideologinis pradas. Todėl šis kongresas, kaip ir ankstesnieji, buvo dviejų priešiškų filosofinių pasaulėžiūrų — marksistinės-lenininės ir buržuazinės — susidūrimo arena. Idėjinė konfrontacija vyko ramiu tonu, akademinė kalba; ji parodė buržuazinių istorikų siekimą rafinuotesniais būdais pateikti idealistinį istorijos suvokimą.

Vakarų buržuaziniame istorijos moksle išryškėjo stiprėjančios eklektinių teorijų šalininkų pozicijos. Šio mokslo atstovai nevengė vartoti marksistinės terminijos, mėgino pripažinti kai kuriuos marksizmo elementus, kad pagaliau galėtų paneigti marksistinę-lenininę istorijos tyrimų metodologiją ar bent paskelbti ją vienašališka, netobula, vadinasi, istorikams nepriimtina.

Siame kontekste pastebėtas buržuazinės, ypač VFR, istoriografijos mėginimas ieškoti universalios teorinės istorijos tyrimų schemas, kelti naujus autoritetus. Vienas iš jų — žymus buržuazinis istorikas ir sociologas M. Vėberis (XIX a. pab.—XX a. pr.), kuris, be abejo, turėjo įtakos VFR visuomeninės minties raidai. Buvo pabrėžiama, kad M. Vėberio koncepcija yra „universal“, „pasaulį apimanti“ ir todėl laikytina svarbiausia marksizmo alternatyva, jo beveik moksliniu įveikimu.

Išsirutulijusi šiuo klausimu diskusija, kurioje aktyviai reikšėsi istorikai marksistai, akivaizdžiai parodė, kad M. Vėberio idėjų iškėlimas yra vienas iš daugelio mėginimų „nugalėti“ marksizmą ir kad jos jokia būdu nesudaro istorijos visuotinės metodologijos pagrindo. M. Vėberio įtaka buvo istoriškai ir geografiškai ribota. Iš principo besiskirianti K. Markso koncepcija apie socialines-ekonomines formacijas plačiai ir išsamiai apibendrina realų istorinį procesą, padeda išryškinti jo generalinę kryptį.

Kitas kongreso bruožas — išryškėjusi tendencija dar labiau politizuoti buržuazinę istoriografiją. Tai rodė didesnis negu paprastai domėjimasis šiuolaikinėmis istorijos problemomis, siekimas kelti žmogaus teisių, šiuolaikinių tarptautinių santykių, užsienio politikos klausimus ir juos interpretuoti kreivame istorijos ir dabarties veidrodyje.

Tačiau labiausiai kongreso nuotaikas paveikė šiuolaikinė politinė pasaulio būklė, žmonių atominės mirties grėsmė, įvairių visuomenės sluoksnių atkaklus siekimas užkirsti kelią naujam karui. Šie veiksniai negalėjo nepaveikti ir Vakarų akademinio elito. Intelektualios paieškos bendrų būdų, kaip išspręsti opiausių šiandieninės istorinės raidos problemą — išvengti branduolinio gaisro, išsaugoti taiką, — tapo pozityviu politiniu kongreso bruožu.

Jis labiausiai atsispindėjo „apvaliojo stalo“ posėdyje, aptariant temą „Mokslininkai istorikai ir taikos išsaugojimo problemos“. Jį surengė Tarybų Sąjungos istorikų nacionalinis komitetas.

Nesibaigiančios ginklavimosi varžybos, kurios jau neapsiriboja mūsų planeta, o gresia persikelti į kosmosą,— buvo pabrėžta posėdyje,— įtempta tarptautinė padėtis, lydima grėsmės ištisoms tautoms ir pasaulėžiūroms, verčia susimąstyti, kur rieda planeta. Istorikai yra žmonijos per amžius sukauptos istorinės patirties saugotojai, akumuliuojantys ne tik jos laimėjimus, bet ir nesėkmes bei klaidas. Istorijos patirtis primena, kokias baises nelaimes atnešė žmonijai karai, kiek aukų buvo sudėta ant šio aukuro, kiek sunaikinta miestų, žydinčių oazių ir kaimų. Istorikai geriau negu kas kitas gali įvertinti grėsmingų naikinimo priemonių raidą: nuo kovos dramblių iki šiuolaikinių tankų, nuo pirmųjų kaptapultos iki raketinių įrenginių, nuo viduramžių riterių ginkluotės iki atominės bombos. Tobulėjančios karo technikai, išsiplėtus karų mastui, nepaprastai padidėjo jo žiaurios pasekmės, tautų negandos ir kančios. Istorija yra užfiksavusi baises skaičius: XVII a. karai Europoje pareikalavo 3 mln., XVIII a.—5 mln., XIX a.—5,5 mln. aukų, o XX a. karuose žuvo daugiau kaip 70 mln. žmonių. Pačios niūriausios istorijos analogijos nublanksta, palyginti su pasekmėmis, kurias gali atnešti branduolinis karas pasaulio civilizacijai.

Istorijos pažinimas, praeties karų naikinamos galios išmanymas įgalina aiškiau suvokti dabartį, tą pavojų, kuris gresia žmonijai, ir būdus, kaip jo išvengti. Mokslininkai įvairiais keliais prieina prie išvados, kad reikia kovoti su atominio karo grėsme: branduolinės fizikos specialistas — išmanydamas branduolinio ginklo savybes, medicas — remdamasis šio ginklo poveikiu žmogui, istorikas — gilindamasis į savo dalyko studijas ir plėtodamas savo tyrimų interesus. Istorijos poveikio žmonių sąmonei sfera pakankamai plati, ir šio poveikio jėga gana efektyvi. Čia slypi didžiulės galimybės panaudoti istoriją taikos interesams, pagrįsti akivaizdžią tiesą, kad joks tikslas nėra vertas branduolinės rizikos. Žmonija išliks tik tuo atveju, jei valstybės ir tautos gyvens taikiai bendradarbiaudamos.

Tarybiniai istorikai išreiškė nuomonę, kad dabartinėmis sąlygomis, didėjančiomis branduolinio karo kilimo pavojui, pribrendo reikalas sukurti tarptautinės politinės elgsenos branduoliniame amžiuje kodeksą. Šiai idėjai buvo nuoširdžiai pritarta.

„Apvaliojo stalo“ dalyviai (jis sutelkė 300 delegatų, pasisakė 28 kalbėtojai iš 14 šalių) priėmė tarybinės delegacijos parengtą Kreipimąsi, kviečiantį vyriausybes įsaldyti branduolinio ginklo gamybą ir nutraukti jo bandymus, o lėšas skirti svarbioms gyvybinėms žmonijos, stovinčios prie XXI amžiaus slenkščio, raidos problemoms spręsti: „Mokslininkai gali ir turi padaryti viską, kas nuo jų priklauso, kad būtų galima išspręsti neatidėliotinas globalines problemas — likviduoti badą ir skurdą, veiksmingai kovoti su ligomis, paiginti žmogaus amžių, išsaugoti gyvenamąją aplinką, racionaliai naudoti gamtos turtais, išlaikyti žmogaus sukurtas gausias moralines bei dvasines vertybes“. „Apvaliojo stalo“ dalyviai iškelė kilnų visų planetos mokslininkų, pirmiausiai istorikų, uždavinį — ryžtingai demaskuoti šovinizmą ir militarizmą, visomis galiomis kovoti su nepasitikėjimo tarp tautų kursy, įtaigiai auklėti žmones tarpusavio supratimo ir bendradarbiavimo dvasia.

Prieš 40 metų baigėsi Antrasis pasaulinis karas. Karo istorija buvo ir liko, viena, dėmesingų studijų, kita, beatodairiškų klastočių objektas. Tai parodė vadinamosios didžiosios kongreso temos „Priešinimasis fašizmui, nacizmui ir japonų militarizmui“ aptarimas. Polemikos pagrindą sudarė Pasipriešinimo judėjimo esmė, pobūdis, pagrindiniai tikslai, varomosios jėgos. Istorikai marksistai Pasipriešinimą traktuoją kaip liaudies išsivadavimo judėjimą, kuris turėjo bendrademokratinį, antiimperialistinį pobūdį; jis išreiškė liaudies protestą prieš fašizmą, karą ir okupacinį režimą. Kartu Pasipriešinimo judėjimas vyko ir prieš vietos reakciją, tą stambiąją buržuaziją, kuri, išdavusi nacionalinius interesus, bendradarbiavo su okupantais. Pasipriešinimo judėjimo svarbiausi tikslai buvo išsivaduoti iš fašistinės vergovės, atgauti nacionalinę nepriklausomybę, įvesti demokratinę santvarką.

Okupuotose Vakarų Europos šalyse Pasipriešinimo judėjime, kaip žinoma, dalyvavo įvairių klasių atstovai. Fašistinio pavergimo grėsmė ir kaip jo pasekmė — vadovaujančios padėties praradimas — nulėmė tai, kad į kovą įsitraukė ir tam tikra nacionalinės buržuazijos (smulkiosios ir vidutiniosios) dalis. Todėl Pasipriešinimo judėjimas čia traktuotinas kaip tarpklasinis. Tomis sąlygomis apie šio judėjimo dalyvių visišką vienybę, suprantama, negalėjo būti nė kalbos. Avangardinė ir pagrindinė judėjimo jėga buvo komunistai. Kovą už nacionalinės nepriklausomybės atkūrimą jie siejo su pažangiais socialiniais-ekonominiais pertvarkymais. Todėl apie komunistus gausiai telkėsi darbo žmonės. Buržuazijos veikėjai, apimti antikomunistinių prietarų, bijojo didėjančio darbo žmonių politinio aktyvumo, jų

susitelkimo apie komunistus, buvo nenuoseklūs, svyravo, neretai atsisakydavo imtis aktyvios kovos prieš nacius. Šiame kontekste dar labiau išryškėjo antimoksliniai Pasipriešinimo judėjimo vertinimai.

Dalis buržuazinių istorikų Pasipriešinimą vertina greičiau asmeniniu psichologiniu požiūriu, nepripažįsta jo kaip visuomeninio-politinio, klasinio reiškio. Ne klasė, o charakteris esą lėmė apsisprendimą: ar eiti į Pasipriešinimą, ar dėtis prie kolaborantų, ar pagaliau likti neutraliam. Taip traktuojant, išnyksta tikslus judėjimo apibūdinimas, nuslepiamas klasių ir partijų vaidmuo antifašistinėje kovoje. Yra dar viena, sakykime, kraštutinė antiistorinė vertinimo atmaina: kolaboracionizmas (bendradarbiavimas) tariamai sąveikavo su Pasipriešinimu, taktinis kolaboracionizmas esą buvęs viena Pasipriešinimo judėjimo formų. Čia slypi mėginimas reabilituoti kolaborantus, dirbtinai suliedinti visiškai skirtingus, antagonistinius reiškinius.

Labai pamatuotai TSRS, Čekoslovakijos, VDR atstovų pranešimuose buvo duotas atkirtis buržuazinių istorikų pastangoms sumenkinti Tarybų Sąjungos indėlį į istorinę pergalę.

Aptariant kovą su hitleriniu fašizmu Antrojo pasaulinio karo metais, buvo paminėtas tas faktas, kad tarp Vakarų Europos tautų Pasipriešinimo judėjimo ir masinės Tarybų Sąjungos liaudies kovos, šalia bendrų bruožų (siekimo likviduoti fašizmą ir jo įvestus okupacinius režimus, vienodų kovos priemonių, apėmusių aktyvias ir pasyvias formas, naudojimo), buvo didelis socialinis skirtumas, kurį nulėmė socialinės santvarkos esminis skirtingumas. Tarybinė liaudis gynė ne tik savo Tėvynę, ji gynė socialistinę santvarką, darbo žmonių valdžią. Ši kova buvo aiškiai klasinio pobūdžio, ji virto milijonų žmonių kova. Jai vadovavo Komunistų partija, kuri laidavo tikslų vienybę, liaudies organizuotumą ir susitelkimą.

Todėl tarybinėje istoriografijoje mūsų liaudies kovai su hitleriniais grobikais apibūdinti Pasipriešinimo judėjimo terminas nebuvo priimtas.

Autoriui buvo suteikta galimybė, svarstant „Priešinimosi fašizmui, nacizmui ir japonų militarizmui“ temą, pasisakyti apie tarybinio Pabaltijo tautų, taigi ir Lietuvos liaudies, kovos su hitleriniais okupantais patyrimą. Šioje kovoje Lietuvoje aktyviai dalyvavo tik dvi pagrindinės socialinės jėgos — darbininkų klasė ir darbo valstiečiai, taip pat liaudies inteligentijos atstovai. Skirtingai nuo daugelio Europos šalių, Pasipriešinimo judėjime iš esmės nedalyvavo lietuvių buržuazija. Tai galima paaiškinti socialinėmis ir politinėmis permainomis, įvykusiomis respublikoje 1940 metais. Buvo atkurta Tarybų valdžia. Prie politinės valdžios vairo atėjo darbininkų klasė. Buvo suvisuomeninta privatinė nuosavybė, ji perėjo į socialistinės valstybės rankas. Ir kai nacistinė Vokietija užpuolė Tarybų Sąjungą, buržuazija, visos jos politinės srovės ne tik palankiai sutiko okupantus, bet ir ėmė juos aktyviai remti, įsijungė į „naujosios“ Europos kūrimą. Tokią buržuazijos poziciją lėmė klasiniai interesai, viltys, kad jai, nacistinės Vokietijos padedamai, pavyks atgauti prarastą ekonominį ir politinį viešpatavimą. Tačiau nacių planuose nebuvo numatyta atkurti Lietuvos valstybingumą. Sakysime, vadinamoji Lietuvos laikinoji vyriausybė, gyvavusi 43 dienas, buvo paleista. Dar daugiau: visi krašto turtai, taigi ir žemė, buvo paskelbta Reicho nuosavybe. Žemės savininkai iš esmės tapo tik laikiniais arendatoriais. Tai reiškė, kad okupantai rengiasi kraštą kolonizuoti. Netrukus jie ėmė kolonizaciją įgyvendinti.

Tuo tarpu kova, prasidėjusi nuo pačių pirmųjų okupacijos dienų, plėtėsi: darbininkai, darbo valstiečiai, liaudies inteligentija vis labiau priešinosi nacistiniams okupantams ir jų vietiniams talkininkams. Ši kova buvo nacionalinė ir klasinė. Jai vadovavo komunistai. Jie buvo vientelė jėga, organizavusi ginkluotą kovą su naciais ir tokiu būdu nešusi nacionalinio ir socialinio išsivadavimo vėliavą. Kova ėmė darytis masinė. Šiomis sąlygomis nuo 1943 m. sukrito tam tikri buržuaziniai sluoksniai, kurie pasivadino įvairiai — antinacine rezistencija, pogrindžiu, opozicija. Svarbiausias „rezistencijos“ siekimas buvo sulaukyti patriotiškų nuotaikų žmones, jaunimą nuo dalyvavimo tarybiname partizaniniame judėjime, neleisti aktyviai priešintis okupantams. Šią tariamąją rezistenciją sudarė mažiau aktyvūs nacių talkininkai. Negavę to, ko norėjo, jie naciais nusivylė. „Rezistencijai“ atsirasti didžiulę reikšmę turėjo ir hitlerinės armijos pralaimėjimai fronte. Pasirodė netgi įvairaus atspalvio leidinėlių.

Ir vis dėlto tai nebuvo Pasipriešinimo judėjimas tikrąja šios sąvokos prasme. Pirma, visa vadinamosios rezistencijos veikla apsiribojo siaura propaganda, o tai nebuvo pavojinga okupantams; antra, jos propagandos pagrindinį turinį sudarė ne raginimas kilti į ryžtingą kovą, o „išlaukti iki karo pabaigos“. Tokia pozicija buvo ne tik nereali, bet ir

antipatriotiška. Ji iš esmės slopino liaudies priešinimąsi ir todėl objektyviai buvo paranki okupantams.

Kaipgi elgėsi okupantai „rezistencijos“ atžvilgiu? Jie žinojo jos dalyvius ir darbus, tačiau nekludė jai veikti. Ir, suprantama, ne dėl „rezistencinės“ veiklos, nors joje ir buvo atskirų žmonių, reiškusių nepasitenkinimą naciais, o dėl to, kad gyventojai masiškai boikotavo SS legioną, kurio taip ir nepavyko sudaryti, kad plėtėsi partizaninis judėjimas, kitos pasipriešinimo formos, okupacinė valdžia 1943 m. kaip įkaitus suėmė ir įkalino keilolika „rezistencijos“ veikėjų.

Kokią gi išvadą galima padaryti iš to, kas pasakyta? Išvada tėra viena: karo meto įvykiai patvirtino, kad Lietuvos buržuazija, netgi nacių apgauta, nesugebėjo pakilti virš savo siaurų klasinių interesų ir įsijungti į aktyvią kovą su hitlerizmu. Tokia yra istorijos tiesa. Prieš ją sudūžta reakcingųjų emigrantų mėginimai dėtis kovotojais prieš nacizmą.

Anot mitologijos, Apoloną lydėdavusios devynios mūzos, tarp jų — istorijos globėja Klėja. Jos vardas kilęs iš senosios graikų kalbos žodžio „šloviniu“. Tuo nusakomas vienas iš svarbiausių istorijos uždavinių — šlovinti liaudies žygdarbius, perduoti ainiams gyvenimo išmintį, būti nepakantiems praeities klastotojams.

Susitikimas su mūza Klėja Štutgarte buvo įdomus ir naudingas.

B. Vaitkevičius

KONFERENCIJA JOACHIMO LELEVELIO 200-OSIOMS GIMIMO METINEMS PAMINėti

1986 m. kovo 21—22 d. Vilniaus universiteto mažojoje auloje vyko respublikinė mokslinė konferencija įžymaus lenkų mokslininko, visuomenės veikėjo, Vilniaus universiteto profesoriaus Joachimo Lelevelio 200-osioms gimimo metinėms paminėti. Šią konferenciją surengė Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Vilniaus V. Kapsuko universitetas bei Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas. Iškilmingame konferencijos atidaryme, kuriame įžanginį žodį tarė universiteto prorektorius prof. A. Bikelis, dalyvavo LKP CK mokslo ir mokymo įstaigų skyriaus vedėjas S. Imbrasas, universiteto partinio komiteto sekretorius V. Gobis.

Mokslininkai iš Lietuvos, Baltarusijos ir Lenkijos perskaitė 15 pranešimų: ist. m. dr. prof. M. Jučas (VVU) — „J. Lelevelis — Vilniaus universiteto profesorius“; filol. m. dr. M. Straševska (Varšuvos un-tas) — „J. Lelevelis literatūros legendose“; ist. m. kand. doc. A. Sidlauskas (VVU) — „J. Lelevelis apie istorijos mokslą Vilniaus periodikoje (1817—1818)“; ist. m. dr. prof. S. Lazutka (VVU) ir ist. m. kand. E. Gudavičius (II) — „J. Lelevelis — Pirmojo Lietuvos Statuto tyrinėtojas“; prof. L. Vladimirovas (VVU) — „J. Lelevelio „Dvi bibliografijos knygos“ kaip šaltinis Lietuvos ir Rusijos knygos istorijai tirti“; ist. m. dr. prof. Z. Libera (Varšuvos un-tas) — „Lenkijos švietimo epocha J. Lelevelio vertinimuose“; ist. m. dr. prof. J. Marašas (Gardino un-tas) — „J. Lelevelio mokslinio palikimo antiklerikalizmas“; geogr. m. dr. prof. C. Kudaba (VVU) — „J. Lelevelio kartografijos tyrinėjimų reikšmė geografijoje“; ist. m. kand. doc. V. Cerepica (Gardino un-tas) — „J. Lelevelis ir Rusijos bei Lenkijos revoliucinių ryšių raida XIX a. pirmojoje pusėje“; V. Aleksiejūnas (LTSR ist. ir etnogr. muziejus) — „J. Lelevelio paieškos numizmatikos srityje“; V. Bogušis (VVU) — „J. Lelevelio ryšiai su Rusijos mokslininkais ir visuomenės veikėjais po 1831 m.“; teisės m. kand. doc. Z. Namavičius (VVU) — „J. Lelevelio teisinės pažiūros“; ist. m. kand. doc. F. Sliesoriūnas (VUPI) — „J. Lelevelio veikla 1830—1831 m. sukilime“; filol. m. dr. prof. V. Zukas (VVU) — „Joachimas Lelevelis ir Dionizas Poška“; E. Rimša (II) — „J. Lelevelis — heraldikas“.

Diskusijose kalbėjęs ist. m. kand. doc. R. Batūra (VVU) palietė kai kurias respublikos paminklosaugos bei paminklotyros problemas ir pasiūlė memorialinėmis lentomis pažymėti J. Lelevelio bei jo amžininkų universiteto profesorių butus, buvusius universiteto patalpose. J. Marašas, pažymėjęs gerą konferencijos organizavimą, pabrėžė jos mokslinę bei idejinę-politinę reikšmę. Konferencijos organizacinio komiteto pirmininkas S. Lazutka, apibendrindamas rezultatus, pasiūlė mokslininkų pranešimus išleisti atskiru leidiniu.

Konferencijos metu universitete buvo atidarytos dvi parodos: Mokslo muziejuje ir Mokslinės bibliotekos J. Lelevelio salėje. Konferencijos dalyviams ir svečiams buvo pade-

monstruotas naujas A. Digimo ir V. Bogušio dokumentinis filmas apie J. Lelevelį „Markso bičiulis iš Vilniaus“.

Konferencijos organizatoriai ir svečiai kovo 22 d., J. Lelevelio gimimo dieną, padėjo gėles ant jo kapo Rasų kapinėse.

I. Valikonytė

KALBĖTA IR APIE BALTŲ RELIKTUS

1986 m. balandžio 9—11 d. Maskvoje, TSRS MA Slavistikos ir baltistikos institute, vyko simpoziumas „Balkanai Viduržemio jūros kontekste: kalbos ir kultūros atkūrimo problemos“. Išleistas simpoziumo pranešimų tezių rinkinys. Simpoziume išsakytos baltistikos mintys svarbios ir baltų etnogenezei.

V. Ivanovas teigė, kad senovės Balkanų kultūrų ir net Vakarų Europos vėlyvojo paleolito raštas gali būti susijęs su Egėjo kultūros raštu. Siam teiginiui pritarė V. Rimša, nes M. Gimbutienė yra atskleidusi, kad Senosios Europos kultūros, klestėjusios VII—III tūkstantmetyje pr. m. e., raštas labai panašus į Kretos linijinį A, Kretos—Mikėnų ir klasikinį Kipro raštą. V. Safronovas irgi įrodinėjo, kad Senosios Europos kultūros indoeuropietiškos.

V. Toporovas teigė, kad senovės Balkanų neolito civilizacijos atradimas ir jos ploto bei laiko ribų nustatymas iškart užpildo daug didelių Senosios Europos istorijos spragų.

J. Otkupščikovas pateikė trakų ir karių kalbų atitikmenų. Jo manymu, šie duomenys rodo, jog karių kalba priklauso senovės Balkanų, o ne Anatolijos kalbų grupei; tai derinasi su antikos autorių teigimu, kad senovėje kariai gyveno žemyno Graikijoje bei jos salose ir tik vėliau buvo graikų išstumti į Mažąją Aziją.

N. Kazanskis bendramenį ir V. Kazanskienės pranešime „Du etiudai apie linijinio B rašto ideogramas“ nagrinėjo ir įrašą ti-ri-se-ro-je.

Be to, simpoziume buvo skaityti pranešimai apie senovės Balkanų bei kitų Viduržemio kraštų kultūrą, meną, filologiją, Balkanų slavus, Bizantiją, poantikinio laikotarpio Balkanų folklorą, apeigas, mitologiją.

V. Rimša

KETVIRTOJI LIAUDIES BUITIES MUZIEJAUS KONFERENCIJA

1986 m. gegužės 17 d. Klojimo teatre įvyko konferencija, kurioje buvo paminėtas Tėviškės muziejaus 20-metis. Šioje konferencijoje buvo susumuoti muziejaus pasiekimai ir aptartos perspektyvos.

Muziejaus direktorius V. Stanikūnas įžanginiame pranešime „LTSR liaudies buities muziejaus organizavimas ir veikla“ kalbėjo, kad šis muziejus yra liaudies architektūros ir buities muziejus. Jis įkurtas 1966 m. sausio 1 d. Į muziejų suvežti trobesiai yra unikalūs, bet būdingi visai Lietuvai. Muziejuje pastatyta 115 etnografinių trobesių, surinkta 53 tūkst. eksponatų. Tėviškės muziejuje reikia pastatyti miestelį, Mažosios Lietuvos sektorių, užbaigti dzūkų kaimą, užsienį, įruošti žirgo ekspoziciją, žaidimų sektorių.

Pranešimus skaitė: L. Lekavičius — „Mūsų muziejus — liaudies architektūros saugykla“, J. Samulionytė — „Valstietišku interjeru ekspozicija Liaudies buities muziejuje“, E. Morkūnas — „Liaudies buities muziejaus miestelis“, S. Daunys — „Liaudies buities muziejaus mokslinio tyrimo ekspedicijos 1966—1974 m.“, D. Blaževičienė — „Kaip užimami lankytojai muziejuje“, V. Baltrušaitis — „Aprašomoji etnografinė Liaudies buities muziejaus medžiaga“, D. Staltis (Latvijos etnografijos muziejus) — „Folklorinės medžiagos rinkimas ir panaudojimas buities muziejuje“.

Konferencijos pabaigoje V. Milius pasiūlė išleisti mokslinį leidinį apie muziejų, pradėti ruošti mokslinius katalogus. Muziejui reikia saugyklų ir administracinio pastato. Kultūros ministerijos muziejų ir paminklų apsaugos valdybos viršininko pavad. S. Čipkus pasveikino su jubiliejumi, įteikė muziejaus veteranams LTSR kultūros ministerijos garbės raštus.

Kaišiadorių rajono vykdomojo komiteto pirmininko pavad. I. Navickienė padėkojo muziejininkams už gerą darbą ir palinkėjo tolesnės sėkmės muziejiniame darbe.

Su pirmu jubiliejumi muziejininkus pasveikino M. K. Ciurlionio dailės, Pedagoginio, Istorijos ir etnografijos muziejų atstovai, taip pat Liaudies muzikos teatro trupė.

Svečiams ir muziejaus darbuotojams koncertavo muziejaus vyrų ansamblis „Kaukalnis“, muziejaus moterų folklorinis ansamblis, Vilniaus skaičiavimo mašinų gamyklos folklorinis ansamblis kartu su muziejaus vokaliste V. Poviloniene.

Buvo demonstruojami latvių ir lietuvių etnografiniai filmai. Latviškus filmus atsivežė svečias iš Rygos etnografinis muziejaus E. Vēveris.

J. Samulionytė

XVII ARCHEOLOGŲ KONFERENCIJA

1986 m. gegužės 29 d. Lietuvos TSR MA Istorijos institute įvyko respublikinė mokslinė konferencija, skirta 1984—1985 m. archeologinių ekspedicijų nuveiktiems darbams aptarti.

Pradėdamas konferenciją, Archeologijos skyriaus vedėjas A. Tautavičius pažymėjo, kad per atskaitinį laikotarpį Istorijos in-to, VVU, VVPI, PKI, MMT bei 6 respublikos muziejų ekspedicinės grupės kasinėjo 66 archeologinius paminklus, iš kurių ankstyviausieji priklauso akmens amžiaus epochai, vėlyviausieji — XVII a. Tai piliakalniai, plokštiniai kapinynai ir pilkapynai, papilių ir atviros gyvenvietės, piliavietės, senamiesčiai.

Susirinkusieji išklaušė 9 pranešimus: R. Rimantienės (II) — „Zemdirbystės pradžia Lietuvoje“, E. Grigalavičienės (II) — „Kerelių piliakalnio vieta brūkšniuotosios keramikos kultūroje“, L. Vaitkuskienės (II) — „I m. e. tūkstantmečio vidurio Lietuvos žemdirbių menas ir pasaulėžiūra“, R. Kulikauskienės (II) — „Pryšmančių kapinynas Lietuvos pajūrio kapinynų fone“, J. Genio (PKI) — „Biržų piliavietės tyrinėjimų duomenys“, V. Zulkus (PKI) — „XVII a. anglų pirklių sodyba Sven-toje“, E. Svetiko (Alytaus kraštot. muziejus) — „Alytaus XIV—XVII a. kapinynas“, G. Cesnio (VVU) — „XIV—XVII a. alytiškiai antropologijos duomenimis“, R. Jankausko (VVU) — „XIV—XVII a. alytiškių ligos ir traumos“.

Diskusijose dalyvavo N. Vėlius, V. Gudelis, V. Zulkus, E. Svetikas, E. Šimkūnaitė, L. Vaitkuskienė, V. Kazakevičius. Buvo pažymėta, kad Lietuvos archeologijos moksle pastebimai sustiprėjo tendencija nesitenkinti vien atradimų konstatavimu, jų komentavimu ar analize, kad archeologai ieško savito, individualaus santykio su mokslo faktu ar reiškiniu, išskeldami priežastis ir pasekmės ryšį. Aptarta ir nauja tyrinėjimų kryptis — archeologų pastangos prasiskverbti į dvasinį ikiklasikinę Lietuvos gyventojų pasaulį; tokia yra viena iš temų, kurias TSRS MA Istorijos skyrius įtraukė į archeologijos mokslo plėtotės planus XII penkmečiui¹. Be to, A. Tautavičius atkreipė dėmesį į tai, kad ateityje archeologai privalo dar labiau tobulinti paminklų kasinėjimo metodiką, kad kasinėjimų dokumentacija (ataskaitos) turi būti parengta profesionaliai ir kokybiškai.

Kadangi pranešimuose atsispindėjo tik maža dalis per 2 darbo metus sukauptos archeologinės medžiagos, konferencijos proga 30 autorių parengė straipsnių rinkinį — „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984—1985 metais“, kur pateikta žinių apie 50 tyrinėtų objektų.

L. Vaitkuskienė

MOKSLINĖ KONFERENCIJA TĖVYNĖS KARO PRADŽIOS 45-OSIOMS METINĖMS PAMINĖTI

1986 m. birželio 18 d. Vilniuje, Lietuvos TSR „Zinijos“ d-jos centrinio lektoriumo salėje, įvyko mokslinė praktinė konferencija, skirta Didžiojo Tėvynės karo pradžios 45-osioms metinėms. Konferenciją surengė Partijos istorijos in-tas prie LKP CK, Lietuvos TSR Mokslų Akademijs, LKP Vilniaus miesto k-tas bei Lietuvos „Zinijos“ d-ja.

Konferenciją atidarė Partijos istorijos in-to prie LKP CK direktorė ist. m. dr. prof. V. Kašauskienė. Konferencijos dalyviai išklaušė 4 pranešimus. Juos skaitė Partijos istorijos in-to prie LKP CK direktoriaus pavaduotojas ist. m. dr. prof. K. Surblys („Tarybinės liaudies žygdarbis Didžiajame Tėvynės kare“), Lietuvos kultūrinių ryšių su tautiečiais užsienyje d-jos „Tėviškė“ prezidiumo pirmininkas gen. mjr. P. Petronis („Lie-

¹ Мунчаев Р. М. Некоторые итоги и перспективы развития советской археологической науки в свете решений XXVII съезда КПСС // Советская археология. 1986. № 2. С. 8.

tuviškų Raudonosios Armijos dalinių kautynės Tėvynės karo pradžioje“), Istorijos in-to Socialistinės visuomenės istorijos skyriaus vadovas ist. m. kand. H. Šadzius („Lietuviškosios buržuazijos idėjinis-politinis žlugimas hitlerinės okupacijos metais“) ir Partijos istorijos in-to prie LKP CK vyr. m. bendr., ist. m. kand. Č. Bauža („Buržuazinių klasių Komunistų partijos vaidmens Didžiajame Tėvynės kare klausimu kritika“).

Baigiamąjį žodį tarė prof. V. Kašauskienė, pažymėjusi, jog Didžiojo Tėvynės karo istorijos tyrinėjimas nėra užbaigtas tarybinės lietuvių istoriografijos darbas, jog atskirti šio laikotarpio klausimai lieka aktualūs, juos būtina toliau tyrinėti.

A. Bubnys

KONFERENCIJA, SKIRTA 1936 m. KAUNO DARBININKŲ VISUOTINIO POLITINIO STREIKO 50-MEČIUI

1986 m. birželio 20 d. Kaune, Politinio švietimo namuose, įvyko LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos, Partijos istorijos in-to prie LKP CK ir LTSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos organizuota respublikinė mokslinė konferencija 1936 m. birželio 18–20 d. Kauno darbininkų visuotinio politinio streiko 50-mečiui paminėti.

Konferencijoje dalyvavo LKP Kauno miesto komiteto pirmasis sekretorius R. Rimaitis, LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministras H. Zabulis, Partijos istorijos in-to prie LKP CK direktorė V. Kašauskienė, gausus būrys visuomenės mokslų dėstytojų, propagandistų, kraštotyrininkų, revoliucinio judėjimo dalyvių.

Įžanginiu žodžiu konferenciją pradėjo drg. H. Zabulis. Išsamų pranešimą „Visuotinis politinis Kauno darbininkų streikas ir jo įtaka revoliucinio judėjimo plėtojimui Lietuvoje“ padarė ist. m. dr. prof. A. Marcelis (VISI TSKP istorijos katedra). Jis išryškino vadovaujantį LKP vaidmenį streiko metu, apžvelgė kai kuriuos ginčytinus klausimus. Apie revoliucinių tradicijų puoselėjimą Kaune tarybiniais metais pranešime „Revoliucinių tradicijų vaidmuo idėjiniame politiniame darbo žmonių auklėjime“ kalbėjo LKP Kauno miesto komiteto sekretorius J. Jaruševičius. Ist. m. kand. doc. A. Gulbinskienė (KPI mokslinio komunizmo katedra) pranešime „Komunistinės spaudos vaidmuo plėtojant Kauno m. darbo žmonių revoliucinę kovą“ plačiau apsisusto ties 1936 m. birželio įvykių metu išleistais LKP atsišaukimais. Ist. m. kand. R. Čepas (PII) pranešime „Lietuvos KP Kauno miesto organizacijos veikla 1936 m.“ nušvietė pagrindinius LKP Kauno organizacijos veiklos momentus po 1926 m. fašistinio perversmo, išanalizavo jos padėtį ir veiklą 1936 m., taip pat ir visuotinio politinio streiko metu. Apie kraštotyrininkų veiklą pranešime „Kraštotyrininkų talka kaupiant medžiagą apie revoliucinį judėjimą“ papasakojo LTSR paminklų apsaugos ir kraštotyros d-jos Centro tarybos pirmininko pavad. I. Selikaitė. Tarybinių istorikų darbus, kuriuose nagrinėjami 1936 m. birželio įvykiai, pranešime „Visuotinis politinis Kauno darbininkų 1936 m. streikas tarybinėje istoriografijoje“ suklasifikavo ir įvertino ist. m. dr. doc. S. Čepulienė (VVU TSKP istorijos katedra). E. Senapėdienė (VVU TSKP istorijos katedra) pranešime „Lietuvos raudonosios pagalbos veikla organizuojant paramą 1936 m. Kauno visuotinio politinio streiko dalyviams“ parodė LRP indėlį į revoliucinę darbo žmonių kovą. Ist. m. kand. R. Mikuckienė (VVU Kauno VF marksizmo-leninizmo katedra) pranešime „Lietuvos KP veikla įtraukiant Darbo jaunimo sąjungos narius į revoliucinę kovą“ nagrinėjo LKP ir LKJS darbą tarp minėtos organizacijos narių.

Po pranešimų atsiminimais apie 1936 m. birželio įvykius pasidalijo revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyviai — Kauno miesto garbės pilietė M. Bordonaitė, A. Liepsnonis ir kt.

Baigiamajame žodyje Partijos istorijos in-to prie LKP CK direktorė V. Kašauskienė padėkojo pranešėjams, revoliucinių kovų veteranams, kitiems konferencijos dalyviams. Buvo nurodyta, kad tokie svarbūs Lietuvos darbo žmonių revoliucinio judėjimo istorijos faktai kaip 1936 m. Kauno darbininkų visuotinis politinis streikas neatsitiktinai susilaukė palyginti plačių mokslinių tyrinėjimų, kad šią medžiagą būtina panaudoti idėjiškai auklėjant jaunąją kartą. 1936 m. visuotiniam politiniam streikui įamžinti konferencija priėmė nutarimą dėl paminklinės lentos atidarymo Kaune. Konferencijoje skaitytus pranešimus numatyta deponuoti kaip straipsnių rinkinį.

E. Senapėdienė

LIETUVOS MUZIEJININKYSTĖS ISTORIJS KLAUSIMAI

1985 m. spalio 18 d. Kauno istorijos muziejuje įvyko šio muziejaus jaunųjų muziejinių „Alkos“ klubo surengta konferencija „Lietuvos muziejūninkystės istorijos klausimai“. Išleistos konferencijos pranešimų tezės.

Įžanginį žodį tarė konferencijos pirmininkas, Kauno istorijos muziejaus feodalizmo laikotarpio skyriaus vyr. m. bendr. G. Dručkus.

Buvo perskaityti 9 pranešimai. LTSR kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos vedantis inspektorius J. Kasperavičius perskaitė pranešimą „Lietuvių tarybinės muziejūninkystės raidos bruožai“. Kauno istorijos muziejaus darbuotojų — G. Dručkaus ir masinio-ekskursinio skyriaus ved. V. Norkienė — pranešimą „Vienas seniausių Kaune“ (apie Kauno istorijos muziejų, kuriam 1986 m. vasario mėnesį sukako 65 metai nuo įkūrimo ir 50 metų nuo persikėlimo į dabartines patalpas) skaitė G. Dručkus. Kauno M. K. Ciurlionio dailės muziejaus taikomosios dailės skyriaus vyr. m. bendr. R. Skudienė perskaitė pranešimą „Kauno valstybinio M. K. Ciurlionio dailės muziejaus taikomosios dailės skyrius“, Respublikinio pedagoginio muziejaus direktorius J. Bielskis — „Vincas Ruzgas — muziejūninkas ir visuomenės veikėjas“, Telšių kraštotyros muziejaus vyr. m. bendr. I. Ramanauskienė — „Zemaičių senovės mėgėjų draugija „Alka“, LTSR dailės muziejaus P. Gudyno meninių vertybių restauravimo konservavimo centro tapybos restauratorius B. Pakštis — „Restauracijos estetika ir etika“, LTSR liaudies buities muziejaus direktoriaus pavad. mokslo reikalams V. Umbrasas — „Lietuviškų skansenų kūrimas“, LTSR MA Botanikos muziejaus ved. F. Stankevičius — „Nežinomas, bet įdomus“ (apie savąjį muziejų), LTSR liaudies buities muziejaus ekskursijų vadovas V. Rimša — „A. Dž. Evanso muziejus Kretoje“.

Diskusijoje LTSR liaudies artistas J. Ramanauskas ragino kurti kuo daugiau naujų muziejų. Pranešimus apibendrino J. Kasperavičius. Baigdamas konferenciją, G. Dručkus pasakė, kad bus stengiamasi vėl surengti Kauno istorijos muziejuje analogišką konferenciją 1986 metais.

V. Rimš

MOKSLINĖ KONFERENCIJA, SKIRTA BURŽUAZINIŲ KONCEPCIJŲ TARYBINIO PABALTĪJO TAUTŲ ISTORIJS KLAUSIMAMS KRITIKAI

1986 m. gruodžio 9—10 d. Lietuvos TSR MA Istorijos institute įvyko tarprespublikinė konferencija, skirta buržuazinių koncepcijų tarybinio Pabaltijo istorinio vystymosi klausimais kritikai. Konferencijos darbe dalyvavo 32 istorikai iš Vilniaus, Rygos, Talino, Maskvos ir kitų miestų. Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo Lietuvos TSR MA Visuomenės mokslų skyriaus akademikas sekretorius J. Macevičius. Pirmajame plenariniame posėdyje buvo perskaityti 4 pranešimai: prof. dr. J. Aničo (VVPI) „Buržuazinės emigracijos klerikalinių koncepcijų dėl krikščionybės įvedimo Lietuvoje istorinis nepagrįstumas“, Latvijos TSR MA nario koresp. A. Byrono (Ryga) „Pabaltijo vokiečių ir latvių buržuazinė istoriografija apie 1905—1907 metų revoliuciją Latvijoje“, filol. m. kand. V. Naidenkovo (Talinas) „Pabaltijys visuomeniniame-politiniame Švedijos gyvenime“, filol. m. kand. V. Matuzovos (Maskva) „Vakarų Vokietijos istoriografijos pozicijos Vokiečių ordino valstybę Prūsijoje, jos atsiradimo priežastis ir pobūdį kritika“.

Toliau darbas vyko 3 sekcijose. Pirmoje sekcijoje buvo perskaityti šie Lietuvos istorijos klausimus nagrinėjantys pranešimai: ist. m. kand. A. Rakūno (VVPI) „Buržuazinių politologų koncepcijų dėl vadinamosios „rezistencijos“ Lietuvoje kritika ir jų klasinė esmė“, ist. m. kand. M. Rutkovskio (Jaroslavlis) „Šiuolaikinių buržuazinių nacionalistinių falsifikacijų dėl žemės nacionalizavimo ir tarybinų agrarinių reformų įgyvendinimo Tarybinio Pabaltijo respublikose nepagrįstumas“, ist. m. kand. A. Augaus (Vilnius) „Užsienio istoriografija apie socialistines revoliucijas ir Tarybų valdžios atkūrimą Lietuvoje (1918—1919, 1940)“, ist. m. kand. L. Vyjmes (Talinas) „Kai kurie „Pabaltijo klausimo“ aspektai Vašingtono politikoje XX a. 9 dešimtmetyje“, filol. m. dr. A. Balso ir N. Šliūžaitės (Vilnius) „Užsienio sovietologai apie nacionalinių santykių vystymąsi TSRS (kritinė koncepcijų analizė)“ ir „Buržuazinė-klerikalinė religijos padėties Tarybų Lietuvoje interpretacija“, A. Gumuliusko (Vilnius) „Buržuazinių koncepcijų dėl partinio vadovavimo socialistinės lietuvių kultūros plėtotei kritika“.

Antroje sekcijoje Lietuvos istorijai buvo skirti šie pranešimai: ist. m. kand. A. E-

dinto (II) „Buržuazinė istoriografija apie lietuvių emigracijos istoriją 1868—1940 m.“, ist. m. dr. I. Kuliničiaus (Kijevas) „Pabaltijo žemės ir tautos (lietuviai, latviai, estai) vokiečių imperialistų planuose XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje“, ist. m. kand. P. Zostautaitės (II) „Klaipėdos autonominio krašto istorija „ostforšungo“ leidiniuose“, ist. m. dr. H. Struodo (Ryga) „Pabaltijo emigrantų istoriografija ir „ostforšungas“ XX a. 8—9 dešimtmetyje“.

Feodalinės Lietuvos istorijos falsifikavimo buržuazinėje istoriografijoje klausimai buvo nagrinėjami trečiosios sekcijos pranešimuose: ist. m. kand. E. Gudavičiaus (II) „Kryžiaus karų paradoksai Baltijos regione XIII a.“, A. Nikžentaitio (II) „Gedimino laišku autentiškumo klausimas Vakarų Vokietijos istorikų darbuose ir jų koncepcijų kritika“, ist. m. kand. A. Matulevičiaus (Vilnius) „Ostforšungo“ koncepcijų dėl nacionalinės lietuvių padėties Prūsijoje kritika“.

Antrajame plenariniame posėdyje sekcijų pirmininkai ist. m. kand. L. Vyjmė, ist. m. kand. A. Eidintas, ist. m. dr. prof. L. Mulevičius apibendrinė sekcijų darbą. Konferencijos darbą apibendrinė ir įvertino taip pat fil. m. dr. prof. A. Gaizutis. Rekomenduota konferencijoje perskaitytus pranešimus išleisti atskiru leidiniu.

A. Nikžentaitis

Moksliniai ryšiai

1986.I.8 LTSR valst. respublikinės bibliotekos Vilniuje organizuotuose Mažvydo skaitymuose pranešimus skaitė šie Istorijos in-to darbuotojai: ist. m. kand. I. Petrauskienė („XVI—XVIII a. Lietuvos spaudos privilegijos“), ist. m. kand. I. Lukšaitė („Konstantino Sirvydo žodyno pirmojo leidimo pavadinimas“), ist. m. dr. V. Merkys („Medžiaga apie lietuviškos spaudos plitimą (1865—1904“) ir menot. kand. I. Korsakaitė („Stasys Krasauskas ir lietuvių knygų grafika“).

* * *

1986.II.21 VVU Medicinos fakulteto doc. G. Česnys Maskvos un-to specializuotoje antropologijos mokslinėje taryboje apgynė biologijos mokslų daktaro disertaciją „Senųjų Lietuvos gyventojų antropologija“. Oficialiais oponentais buvo biol. m. dr. prof. E. Chri-sanfova, TSRS MA narys koresp. V. Aleksejevas, med. m. dr. prof. J. V. Nainys ir med. m. dr. V. Zviaginas. Disertacijai panaudota iš Lietuvos archeologinių paminklų ir gretimų sričių sukaupta antropologinė medžiaga nuo akmens amžiaus iki XVII—XVIII a., daug dėmesio skirta baltų etnogenezės klausimui, Lietuvoje gyvenusių baltų genčių antropologiniams tipams, jų kilmei ir raidai išaiškinti.

* * *

1986.II.28 Maskvoje, TSRS MA Archeologijos in-to specializuotoje taryboje S. Ošibkina apgynė daktaro disertaciją „Suchanos baseino ir Onegos ežero rytinės pakrantės mezolitas“. Vienu iš oficialių oponentų buvo ist. m. dr. R. Rimantienė.

* * *

1986.III.3—5 TSRS MA Archeologijos in-to ir Pskovo valst. istorijos, architektūros ir meno muziejaus-draustinio mokslinio seminaro „Pskovo ir Pskovo žemės archeologija ir istorija“ XVIII posėdyje vyr. m. bendr. V. Urbanavičius skaitė pranešimą apie kino filmus, populiariančius archeologiją, ir demonstravo savo sukurtas juostas „Oi ratu, ratu...“ ir „Obelių ežero paslaptis“.

* * *

1986.III.24—26 TSRS MA Archeologijos in-to Leningrado skyriaus paleolito tyrinėtojų organizuotuose P. Efimenkos skaitymuose dalyvavo ist. m. dr. R. Rimantienė.

* * *

1986.IV.3—5 Taškente įvykusioje sąjunginėje mokslinėje praktinėje konferencijoje „Nationalinių santykių tobulinimas TSKP XXVII suvažiavimo nutarimų švietose“ ist. m. kand. J. Mardosa skaitė pranešimą „Tarpnacionalinis bendravimas ir meno saviveiklos vystymas Vilniaus miesto daigianacionaliniuose kolektyvuose“.

* * *

1986.IV.23 TSRS MA Archeologijos in-to Leningrado skyriaus bendradarbis fil. m. dr. V. Bojzas instituto ir kitų įstaigų archeologams skaitė paskaitą „Archeologijos gnoseologinių ir loginių teorinių problemų ištyrimų padėtis ir pagrindinės tendencijos“.

* * *

1986.VI.14 Paminklų apsaugos ir kraštotyros d-jos Kapsuke organizuotame respublikiniame paminklų apsaugos sekcijų pirmininkų pasitarime vyr. m. bendr. V. Milius perskaitė pranešimą „Liaudies kultūros paminklų tyrinėjimai“.

* * *

Partijos istorijos in-to, LTSR Mokslų Akademijos, LKP Vilniaus m. komiteto ir LTSR „Zinijos“ d-jos 1986.VI.18 Vilniuje organizuotoje mokslinėje konferencijoje, skirtoje Didžiojo Tėvynės karo pradžios 45-osioms metinėms, ist. m. dr. H. Sadržius skaitė pranešimą „Lietuviškosios buržuazijos idėjinis-politinis žlugimas hitlerinės okupacijos metais“.

* * *

1986.IX.26 Etnografijos skyriuje lankęsis Afganistano kultūros ministerijos Folkloro centro vadovas rašytojas S. Žarifas Sa'idigis (Siddiqui) buvo supažindintas su papročių tyrinėjimo metodika.

* * *

1986.X.13 Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Vilniuje organizuotoje konferencijoje, skirtoje šios draugijos 25-mečiui paminėti, plenariniame posėdyje vyr. m. bendr. V. Milius skaitė pranešimą „Laisvanoriško krašto tyrimo per dvidešimtpenkmetį rezultatai“, kraštotyros sekcijoje moksl. bendr. J. Mardosa — „Etnografijos kraštotyrimikai ir darbai“.

* * *

1986.X.21—23 Joškar-Oloje TSRS MA Etnografijos in-tas ir Marių mokslinis tiriamasis kalbos, literatūros ir istorijos in-tas prie Marių ATSR Ministrų Tarybos organizavo sesiją 1984 ir 1985 m. etnografinių ir antropologinių ekspedicijų rezultatams aptarti. TSRS tautų materialinės kultūros sekcijoje jaun. m. bendr. S. Gutautas skaitė pranešimą „Tradicijų perimamumas ir naujovės Lietuvos TSR kaimo gyvenamųjų namų dekore“.

* * *

1986.X.31 LTSR istorijos ir etnografijos muziejaus Vilniuje organizuotame jaunųjų muziejinkų seminare vyr. m. bendr. V. Milius skaitė pranešimą apie etnografinę muziejinkystę, vyr. m. bendr. V. Urbanavičius — apie archeologinę muziejinkystę, be to, pademonstravo porą savo filmų.

* * *

1986.XI.19 LTSR MA ir LTSR aukštojo ir spec. vidurinio mokslo m-jos Vilniuje organizuotoje konferencijoje, skirtoje M. Lomonosovo 275-osioms gimimo metinėms, In-to direktoriaus pavaduotojas fil. m. dr. A. Gaižutis skaitė pranešimą „M. Lomonosovas ir kultūros problemos“.

* * *

1986.XI.20 Lietuvių kalbos ir literatūros in-to Vilniuje organizuotoje IV respublikinėje jaunųjų mokslininkų konferencijoje „Lietuvių filologijos istorizmo ir metodologijos problemos“ ist. m. kand. E. Aleksandravičius skaitė pranešimą „S. Daukanto socialinis statusas“.

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ TYRINĖJIMAI LIETUVOJE 1986 METAIS

1986 m. archeologijos paminklus tyrinėjo Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas (toliau — II), Vilniaus valst. universiteto LTSR istorijos katedra (VVU), Vilniaus valst. pedagoginio instituto TSRS istorijos katedra (VVPI), Mokslinė metodinė kul-

tūros paminklų apsaugos taryba (MMT), Paminklų konservavimo institutas (PKI), LTSR istorijos ir etnografijos muziejus (IEM), Kauno valst. istorijos muziejus (KVIM), Trakų istorijos muziejus (TIM), Alytaus (AKM), Merkinės (Merk. KM), Panevėžio (PKM) ir Telšių (TKM) kraštotyros muziejai, LTSR paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Kretingos rajono skyrius (PAKD). Archeologai dirbo 54 vietose (neskaitant Vilniaus, Kauno, Kėdainių, Klaipėdos, Kretingos ir Trakų senamiesčių). Tyrinėta 11 akmens amžiaus paminklų (iširtas 1572 m² plotas), 6 piliakalniai (iširta 630 m²) ir 5 gyvenvietės šalia piliakalnių (iširta 756 m²), 7 geležies amžiaus pilkapynai (18 pilkapių, kuriuose rasti 43 kapai) ir 16 plokštinių kapinynų (iširtas 4824 m² plotas, rasti 224 žmonių kapai ir 1 žirgo griaučiai), 3 feodalizmo epochos plokštiniai kapinynai (iširtas 1241 m² plotas, rasti 499 kapai, dar 10 šio laikotarpio kapų rasta Kiūčių piliakalnio, Panevėžio raj., aikštelėje ir 14 geležies amžiaus kapinyne Pernaravoje, Kėdainių raj.). Mėginant nustatyti paminklų pobūdį ir chronologiją, kasinėta dar 13 objektų (611 m² plotas), kurie archeologijai duomenų nedavė.

Pateikiamas tyrinėtų paminklų abėcėlinis sąrašas — kiekvienos aukščiau paminėtos grupės. Nurodoma paminklų kasinėjusi įstaiga, tyrinėjimų vadovas, apimtis ir rezultatai. Duomenys gauti iš tyrinėjimų vadovų.

1. Akmens amžiaus gyvenvietės ir kapai

1. **Karkliškiai**, Telšių raj., Varnių apyl. IEM tyrė 3 paminklus (vad. ist. m. kand. A. Butrimas): a) Ožnugario I gyvenvietėje atidengtas dar 72 m² plotas, rastas virvelinės keramikos kultūros kultūrinis sluoksnis; b) Spigino salos (Biržulio ež.) šiaurinėje dalyje atidengtas 112 m² plotas, rastas vėlyvojo neolito kultūrinis sluoksnis su virveline keramika ir jį dengęs geležies amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. Už 100 m į pietryčius nuo gyvenvietės esančioje kalvoje iširtas dar 420 m² plotas, aptikti 3 mezolito ir 1 neolito—virvelinės keramikos kultūros kapas; c) Kulniko saloje iširtas 112 m² plotas, rastas Pamarių kultūrai skiriamas kultūrinis sluoksnis. MMT kaimo vakarinėje dalyje, spėjamos kūlgrindos vietoje, ištyrė 12 m² plotą, rado tik neolito gyvenvietės pėdsakų (vad. G. Zabiela).

2. **Kubilėliai**, Sakių raj., Bublelių apyl. II toliau tyrė neolito gyvenvietę Šešupės dešiniajame krante, atidengė dar 104 m² plotą, rado virvelinės keramikos kultūros kultūrinį sluoksnį (vad. V. Juodagalvis).

3. **Pakretuonė**, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. II (vad. ist. m. kand. A. Girininkas) tyrinėjo dvi gyvenvietes: a) Pakretuonės 2 gyvenvietėje atidengė 40 m² plotą ir užbaigė jos tyrinėjimus, rastas vėlyvojo neolito kultūrinis sluoksnis; b) Pakretuonės 3 gyvenvietėje ištyrė 324 m² plotą, rado viduriniojo neolito kultūrinį sluoksnį.

4. **Palūšė**, Ignalinos raj. II Laukojo ežero saloje ištyrė 44 m² plotą, rado ploną vėlyvojo neolito Nemuno kultūros kultūrinį sluoksnį. Vadovė — ist. m. dr. R. Rimantienė.

4. **Sventoji** (Palanga). II tyrė dvi gyvenvietes: a) Šventojoje 4, buvusios lagūnos pakrantėje, ištyrė 88 m² plotą, rado viduriniojo ir vėlyvojo neolito Narvos kultūros kultūrinį sluoksnį; b) Šventojoje 6 atidengtas dar 284 m² plotas su vėlyvojo neolito Narvos kultūros sluoksniu. Vadovė — ist. m. dr. R. Rimantienė.

6. **Zeimenys**, Švenčionių raj., Švenčionėlių apyl. II Kretuonėlės upelio dešiniajame krante prie žiočių ir Zeimenio ežero krante aptiktoje gyvenvietėje ištyrė 60 m² plotą, rado viduriniojo neolito kultūrinį sluoksnį. Vadovas — ist. m. kand. A. Girininkas.

2. Piliakalniai ir geležies amžiaus gyvenvietės

1. **Alytus**. AKM piliakalnio pašlaitėje esančioje gyvenvietėje, šalia 1985 m. tyrinėtų ploto, iš pietų pusės ištyrė dar 80 m², aptiko 0,2—1 m storio m. e. I tūkstantmečio antrosios pusės ir II tūkstantmečio pradžios kultūrinį sluoksnį. Apie 240—250 m į pietryčius nuo piliakalnio pašlaitėje esančio griovio iškasė 4 perkasas po 20 m², aptiko tik neiškilios paskirties duobę su pavienėmis lipdytų puodų šukėmis. Vadovas — E. Svetica.

2. **Antalgė**, Utenos raj., Leliūnų apyl. MMT piliakalniu vadinamoje kalvelėje ištyrė 80 m² plotą, kultūrinio sluoksnio nerado. Vadovas — G. Zabiela.

3. **Grigaičiai**, Plungės raj., Babrungo apyl. PKI Klaipėdos skyrius tyrė kaimo rytinėje dalyje, prie ribos su Babrugėnais, esančią Pilalę, atidengė 34 m² plotą aikštelės

vakariniame krašte ir rado gynybinės užtvartos ir vartų pėdsakus, o pašlaitėje — 58 m² plotą ir rado kelio grindinį. Radiniai datuojami X—XI a. (?). Vadovas — Vl. Žulkus.

4. Juodonyš, Rokiškio raj., Kamajų apyl. II piliakalnio aikštelės šiaurės vakarinėje dalyje ištyrė 100 m² plotą, rado I tūkstantmečio pr. m. e. ir m. e. I tūkstantmečio pirmosios pusės bei vidurio kultūrinį sluoksnį. Be to, žvalgė 1958—1959 m. pradėtą tyrinėti gyvenvietę piliakalnio pašlaitėje — ištyrė joje 8 m² ploto šurfą, rado m. e. I tūkstantmečio vidurio ir antrosios pusės kultūrinį sluoksnį. Vadovė — ist. m. kand. E. Grigalavičienė.

5. Kernavė, Širvintų raj. VVU Neries slėnyje į pietus nuo Aukuro kalno užpelkėjusioje gyvenvietėje ištyrė 180 m² plotą, rado XII—XIV a. gatvės grindinius, sodybų liekanas. Vadovas — A. Luchtanas.

6. Kiūčiai (Linionys), Panevėžio raj., Skaistgirių apyl. PKM Lėvens kairiajame krante esančiame Minakalnyje ištyrė 283 m² plotą. Šiaurinėje dalyje rado 10 XVII a. antrosios pusės—XVIII a. kapų, vakarinėje dalyje — I tūkstantmečio pr. m. e. ir m. e. pradžios kultūrinio sluoksnio bei pylimėlio pėdsakus. Vadovė — A. Petrulienė.

7. Palėvenė (Aukštaičiai), Kupiškio raj., Noriūnų apyl. MMT žvalgė piliakalniu laikomą Ožiakalnį — įvairiose jo vietose iškasė keletą šurfų (iš viso 20 m² ploto), kultūrinio sluoksnio nerado. Vadovas — P. Tabelškis.

8. Papilė, Akmenės raj. II tyrė šalia piliakalnio, Ventos kairiajame krante, esančią kalvą, kurioje pastebėtos kultūrinio sluoksnio žymės. Atidengtas 313 m² plotas, rasti m. e. I tūkstantmečio gyvenvietės kultūrinio sluoksnio pėdsakai. Vadovas — A. Varnas.

9. Veršvai, Kaune. II tėsė gyvenvietės tyrinėjimus piliakalnio šiaurės rytinėje pašlaitėje, atidengė dar 155 m² plotą ir rado I tūkstantmečio pr. m. e. ir m. e. I tūkstantmečio kultūrinį sluoksnį. Piliakalnio aikštelės šiaurės rytinėje dalyje ištyrė 55 m² plotą, aptiko to paties laikotarpio kultūrinio sluoksnio likučius ir XVIII—XIX a. (?) geležies dirbtuvės ar kalvės pėdsakus. Vadovas — V. Daugudis.

3. Geležies amžiaus pilkapynai

1. Kijeliai, Molėtų raj. Luokesos apyl. IEM šalia Marčiakalnio esančioje kalvoje ištyrė 60 m² plotą, rado vieno pilkapiro akmenų vainiko dalį ir 2 apardytus nedegintų mirusiųjų V—VI a. kapus. Vadovė — E. Butėnienė.

2. Maisiejūnai, Kaišiadorių raj., Kruonio apyl. IEM atnaujino 1971 m. pradėtus pilkapyno tyrinėjimus. Grupės vakarinėje dalyje ištyrė 4 pilkapius su akmenų vainikais ir akmenų bei žemės sampalais. Duobėse po sampilu rasti suardyti ir apiplėšti mirusiųjų griaučiai iš V—VI a. (?), vieno sampilo pakraštyje — XI—XII a. sudeginto mirusiojo kapas. Vadovas — E. Butėnas.

3. Padvariškės, Trakų raj., Kariotiškių apyl. TIM pirmoje pilkapių grupėje ištyrė apardytą sampilą, rado sudeginto mirusiojo VI—VII a. kapą. Vadovė — I. Senulienė.

4. Paragaudis, Silalės raj., Kvėdarnos apyl. VVU toliau tyrė pilkapyną, atidengė 6 pilkapius, rado 11 I—II a. kapų. Mirusieji laidoti nedeginti. Vadovas — doc. M. Michelbertas.

5. Slikiai, Klaipėdos raj., Kretingalės apyl. PAKD Tenžės dešiniajame krante, miško rytiniame krašte, rastoje pilkapių grupėje ištyrė 2 sampilus. Vienas jų su 3 koncentriniais akmenų vainikais ir 4 sudegintų mirusiųjų kapais (iš jų 3 urnose). Antrasis pilkapis su vienu akmenų vainiku labiau apardytas — rasti tik sudegusių kaulų gabaliukai ir kelios puodų šukės. Vadovas — I. Jablonskis.

6. Varliškės, Trakų raj., Balceriškių apyl. TIM pirmoje pilkapių grupėje ištyrė apardytą sampilą, rado sudeginto mirusiojo VII—IX a. (?) kapą. Vadovė — I. Senulienė.

7. Visėtiškės, Anykščių raj., Svėdasų apyl. II toliau tyrė pilkapyną: kasinėjo dar 3 sampilus, kurių vienas be akmenų vainiko ir be kapo, o dviejuose kituose su akmenų vainikais rasta 19 VIII—XIII a. kapų. Vadovas — ist. m. kand. V. Kazakevičius.

4. Geležies amžiaus plokštiniai kapynynai

1. Bandužiai, Klaipėda. II toliau kasinėjo kapinyną, ištyrė dar 993 m² plotą, rado 34 V—XIII a. kapus. 5 mirusieji palaidoti nedeginti, 29 — sudeginti. Be to, aptikta radinių iš suardyto II—IV a. kapų. Vadovas — ist. m. kand. J. Stankus.

2. Ciukiškiai, Kėdainių raj., Josvainių apyl. MMT tyrė Šušvės kairiajame krante

esančio suardyto kapinyno likučius; atidengė 137 m² plotą, rado 7 kapus, kurių 4 V—VI a., 3 — XVIII—XIX a. (?). Vadovas — J. Balčiūnas.

3. **Dauglaukis**, Tauragės raj. VVPI toliau kasinėjo kapinyną: atidengė 120 m² plotą, rado dar 11 III a. kapų. Mirusieji laidoti nedeginti. Vadovas — E. Jovaiša.

4. **Genčiai**, Kretingos raj. Kurmaičių apyl. II toliau kasinėjo plokštinių kapinyną, atidengė 318 m² plotą, rado 26 nedegintų ir 17 sudegintų žmonių IX—XII a. kapus. Vadovas — A. Merkevičius.

5. **Godeliai**, Plungės raj., Šateikių apyl. TKM ištyrė 1940 m. kasineto kapinyno likučius, atidengė 138 m² plotą ir rado 14 sudegintų žmonių XI—XIII a. kapų bei 4 apeigines (?) duobes. Vadovė — L. Valatkienė.

6. **Panevėžiuokas**, Kauno raj. KVIM ieškojo apie 1929 m. suardyto kapinyno likučių, ištyrė 35 m² plotą, kapų nerado. Vadovas — V. Valickis.

7. **Pavilkijys**, Šakių raj., Lekėčių apyl. II toliau kasinėjo ardomo kapinyno pakraščius, atidengė 334 m² plotą, rado 6 VII—VIII a. sudegintų žmonių kapus. Vadovas — A. Varnas.

8. **Pernarava**, Kėdainių raj. KVIM tyrė XIX a. pab. suardyto kapinyną, atidengė 460 m² plotą, rado 7 V—VI a. kapus (mirusieji palaidoti nedeginti) ir 14 XVI—XVII a. kapų. Vadovė — K. Rickevičiūtė.

9. **Pryšmančiai**, Kretingos raj., Rūdaičių apyl. II toliau kasinėjo vėlyvąjį kapinyną: atidengė dar 187 m² plotą, rado 22 VII—XI a. kapus. Viename iš jų mirusysis palaidotas sudegintas. Vadovė — LTSR MA narė koresp. ist. m. dr. R. Kulikauskienė.

10. **Senkai** (Ankštakiai), Kretingos raj., Rūdaičių apyl. PAKD Kretingos rajono skyrius Tenžės kairiajame krante prie abiejų kaimų ribos ištyrė 3×4 m dydžio akmenų vainiką, rado vyo kapą su III a. įkapėmis. Mirusysis palaidotas nedegintas. Kiek piečiau 30 m² plote rasta sudegintų ir nedegintų žmonių X—XII a. kapų pėdsakų. Vadovas — I. Jablonskis.

11. **Seredžius**, Jurbarko raj. II toliau kasinėjo kapinyną į šiaurės vakarus nuo Palocėlių, mėgino nustatyti kapinyno ribas. Ištyrė 180 m² plotą, rado 8 sudegintų žmonių VII—XIII a. kapus ir 1 žirgo griaučius. Vadovas — ist. m. kand. V. Urbanavičius.

12. **Sodėnai**, Šilutės raj., Rambynų apyl. II kapinyne ištyrė 60 m² plotą, rado 3 VI—VII a. kapus (mirusieji palaidoti nedeginti) ir 6 X—XI a. kapus (mirusieji sudeginti). Vadovas — V. Šimėnas.

13. **Stungiai**, Joniškio raj., Žagarės apyl. II tęsė 1985 m. aptikto ir MMT pradėto tyrinėti kapinyno kasinėjimus: ištyrė dar 334 m² plotą, rado 13 VIII—XI a. kapų. Mirusieji palaidoti nedeginti. Vadovė — I. Vaškevičiūtė.

14. **Sašiai**, Radviliškio raj., Grinkiškio apyl. MMT kaimo šiaurinėje dalyje, apie 300 m nuo Valinės upelio kairiojo kranto aptiko kapinyną, ištyrė 92 m² plotą, rado 5 V—VI a. kapus. Mirusieji palaidoti nedeginti. Vadovas — B. Dakanis.

15. **Vidgiriai**, Šilutės raj., Rambynų apyl. II kapinyne ištyrė 90 m² plotą, rado 5 VI—VII a. kapus. Mirusieji palaidoti nedeginti. Vadovas — V. Šimėnas.

16. **Žviliai**, Šilalės raj., Jucaičių apyl. II toliau kasinėjo kapinyną, ištyrė dar 322 m² plotą, rado 41 IV—VIII a. kapų. Mirusieji palaidoti nedeginti. Vadovė — ist. m. kand. L. Vaitkunskienė.

5. XIV—XVII a. plokštiniai kapinynai

1. **Alytus**. AKM užbaigė 1984 m. pradėtus kapinyno tyrinėjimus: atidengė dar 1161 m² plotą, rado 487 XIV a. pabaigos—XVII a. kapus. Vadovas — E. Svetikas.

2. **Paketuriai**, Kupiškio raj., Aukštupėnų apyl. MMT apie 500 m į pietvakarius nuo 1980 m. tyrinėto XVII—XVIII a. kapinyno esančiame kjitame kapinyne ištyrė 46 m² plotą, rado 9 XVI a. pabaigos—XVII a. kapus. Vadovas — P. Tabeškis.

3. **Pelyšėlės**, Anykščių raj., Troškūnų apyl. IEM XIX—XX a. sodybos apardytame kapinyne ištyrė 34 m² plotą, rado 3 XIV a. pabaigos—XV a. kapus. Vadovė — E. Butėnienė.

Be to, šio laikotarpio kapų dar rasta Kiūčių, Panevėžio raj., piliakalnyje ir Pernaravos, Kėdainių raj., geležies amžiaus kapinyne.

6. XVIII—XIX a. kapinaitės ir neaiškūs paminklai

1. Antalaka ja, Molėtų raj., Mindūnų apyl. IEM Pakapės kalne iškasė 60 m² plotą, kapų nerado. Vadovė — E. Butėnienė.
2. Anulynas, Raseinių raj. ir apyl. KVIM kapinynu laikomoje vietoje ištyrė 47 m² plotą, rado 6 apardytus griaučius be įkapių ir pavienių kaulų, karstų liekanų. Būta XVIII—XIX a. (?) kaimo kapelių. Vadovas — V. Valickis.
3. Grigaičiai, Plungės raj., Babrungo apyl. PKI Klaipėdos skyrius vakarinėje kaimo dalyje apie 200 m į pietus nuo Pilalės esančiame Zalnierkalnyje ištyrė 70 m² plotą, kultūrinio sluoksnio nerado. Vadovas — Vl. Zulkus.
4. Karkliškiai, Telšių raj., Varnių apyl. MMT ieškojo geležies amžiaus paminklų: a) Biržulio ežero Kulniko saloje ištyrė 59 m² plotą, kultūrinio sluoksnio nerado; b) Ožnugario kalvoje, apie 200 m į pietvakarius nuo akmens amžiaus paminklų, ištyrė 20 m² plotą, bet nei gyvenvietės, nei kapinyno nerado; c) Biržulio ežero Spigino salos pietinėje dalyje ištyrė 51 m² plotą, rado XVIII—XIX a. sodybos vietą. Vadovas — G. Zabiela.
5. Kozelauka, Molėtų raj., Inturkės apyl. IEM plokštinių kapinynu laikomoje vietoje ištyrė 40 m² plotą, kapų nerado. Vadovė — E. Butėnienė.
6. Lėliai, Molėtų raj., Luokesos apyl. IEM tyrė plokštinių kapinynu laikomą vietą, atidengė 78 m² plotą, kapų nerado. Vadovė — E. Butėnienė.
7. Merkinė, Varėnos raj. Merk. KM miestelio centre, Kauno gatvėje, esančio kapinyno vakarinėje dalyje ištyrė 20 m² plotą, rado 10 XVII a. antrosios pusės—XVIII a. kapų. Vadovas — E. Peikštenis.
8. Miestalis (Pavandenė), Telšių raj., Varnių apyl. MMT ieškojo kapinyno, spėjamoje jo vietoje iškasė 8 m² dydžio šurfą, kapų nerado. Vadovas — G. Zabiela.
9. Navasodai (Ilgininkai), Varėnos raj. Merkinės apyl. Merk. KM pelkių supamoje kalvoje, spėjamo kapinyno vietoje, iškasė 4 perkasas (bendras plotas — 62 m²), rado tik XVIII—XIX a. (?) kapinaičių žymes. Vadovas — E. Peikštenis.
10. Pašatrija, Telšių raj., Varnių apyl. MMT ieškojo XII—XIII a. kapinyno vietos, ištyrė 16 m² plotą, kapų nerado. Vadovas — G. Zabiela.
11. Plateliai, Plungės raj. PKI Klaipėdos skyrius į pietus nuo Šventorkalnio esančios kalvelės šiaurinėje dalyje ištyrė 24 m² plotą, rado suardytų XVII—XVIII a. (?) kapų žymes. Vadovas — Vl. Zulkus.
12. Skirmantiškė, Telšių raj., Varnių apyl. MMT ieškojo geležies amžiaus gyvenvietės, ištyrė 12 m² plotą, rado XVI—XVII a. dvarvietės pėdsakus. Vadovas — G. Zabiela.
13. Vainatrakis, Kauno raj., Rokų apyl. KVIM patikrino plokštinių kapinynu laikomą vietą, ištyrė 44 m² plotą, kapų nerado. Vadovas — V. Valickis.

A. Tautavičius

ISTORIJOS INSTITUTO ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS 1986 METAIS

1986 m. Istorijos instituto etnografai toliau tyrinėjo Lietuvos kaimo ir miesto tradicinę bei šiuolaikinę kultūrą ir buitį. Ekspedicijos vyko nuo gegužės 5 d. iki rugpjūčio 31 d. Akmenės, Alytaus, Ignalinos, Joniškio, Kaišiadorių, Kapsuko, Kauno, Kėdainių, Kelmės, Klaipėdos, Kretingos, Lazdijų, Mažeikių, Molėtų, Plungės, Prienų, Raseinių, Radviliškio, Skuodo, Šalčininkų, Šiaulių, Šilalės, Šilutės, Telšių, Trakų, Varėnos, Vilniaus rajonuose. Panevėžyje ir Vilniuje tyrinėta miestų gyventojų dvasinė kultūra ir buitį.

Ekspedicijoms vadovavo V. Morkūnas. Pagal tyrinėjimo objektus, vietą ir laiką ekspedicijų dalyviai buvo suskirstyti į 10 grupių. Instituto bendradarbiams įvairiais laikotarpiais talkino 7 dailininkai ir 33 laborantai.

Ekspedicijų dalyviai rinko medžiagą šioms temoms: 1. Žvejybos verslo organizacija Lietuvoje XIX a. pab.—XX a.; Medžioklė, žvėrelių gaudymas (V. Morkūnas); 2. Lietuvių liaudies tekstilė; Kaimas ir jo papročiai (R. Merkienė); 3. Bitininkystė Lietuvoje XIX a. pab.—XX a. (L. Kazlauskienė); 4. Susisiekimo priemonių ir pakinktų gamyba (J. Morkūnienė); 5. Naujosios kaimo sodybos (S. Gutautas); 6. Kolūkiečių gyvenamųjų namų interjeras (V. Kulikauskienė); 7. Kaimo gyventojų mityba (M. Miliuvienė); 8. Šiuolaikiniai kaimo gyventojų vestuvių papročiai (A. Vyšniauskaitė); 9. Lietuvos TSR miesto gyventojų šeimos etnodemografinė raida socializmo laikotarpiu (P. Kalnius); 10. Etnokultūriniai pro-

cesai Lietuvos TSR tautų šeimoje (J. Mardosa); 11. Namų apyvokos daiktai; Kapinės (V. Milius).

V. Morkūnas birželio ir liepos mėn. tyrinėjo verslinės žvejybos organizaciją, medžioklės ir žvėrelių gaudymo ypatybes bei kaimo bendruomenės papročius XIX–XX a. įvairiuose Žemaitijos ir Aukštaitijos rajonuose. Užrašinėjo atsiminimus, fiksavo žvejybos, medžioklės bei gaudymo priemones, aprašė jų panaudojimo būdus. Rinkta medžiaga minėtiais klausimais ir visuomeniniuose kraštotyros muziejuose. Renkant medžiagą, daugiau dėmesio skirta žvejų buities ypatybėms atskleisti, siekta nustatyti, kokią vietą žvejų natūraliniame ūkyje užėmė papildomi verslai. Per ekspediciją padaryta 30 aprašų, 130 piešinių, 200 kadru fotonuotraukų.

R. Merkienė gegužės ir birželio mėn. rinko medžiagą Vilniaus mieste, Alytaus, Lazdijų ir Kapsuko rajonuose. Buvo renkami atsakymai į klausimų lapus, piešiami ir aprašinėjami liaudies tekstilės pavyzdžiai. Apklausta 114 žmonių. Medžiaga leis ieškoti ryšio tarp kaimo dydžio, žemėvaldos, žemėnaudos bei išplanavimo ir įvairių kaimo bendruomenės narių bendravimo formų. Rinkti duomenys apie kaimo savivaldą, bausmes, bendruomeninį gyvulių ganymą, jaunimo susiejimus, vakarones, kaimynų bendravimą, bendravimą tarp kaimų, tarpusavio šalpą, nusenusiųjų bei elgetų išlaikymą, kolektyvinius darbus ir jų organizavimą.

L. Kazlauskienė liepos mėn. rinko medžiagą apie bitininkystę ir kaimo bendruomenės papročius vakarų Žemaitijoje. Siekta išaiškinti čia gyvavusius bitininkystės papročius ir jų įtaką kaimo bendruomenės kolektyvizmo tradicijoms. Remiantis lauko medžiaga, galima pasakyti, kad XIX a. pab.—XX a. pr. bitininkystės inventorius raida Žemaitijos vakarinėje dalyje buvo intensyvesnė negu kitose Lietuvos srityse. Tai paaiškinama Karaliaučiuje, Tilžėje ir Klaipėdoje leistos literatūros apie bitininkystę poveikiu, kontaktais su Vokietija ir Latvija, Klaipėdos bitininkų draugijos veikla. Po I pasaulinio karo nuniokotas bitininkystės ūkis buvo atkuriamas moksliniais pagrindais. Dėl to bitininkystės papročių niveliacija tirtose teritorijose vyko sparčiau. XX a. 3 ir 4 dešimtmečiuose bičiulystės paprotį, sekdami tradicija, dar puoselėjo senieji bitininkai. Po II pasaulinio karo paspartėjusi migracija krašto viduje, gyvenimo būdo pasikeitimai sąlygojo visišką bitininkystės papročių išnykimą. Taigi jau tiriamojo laikotarpio pradžioje bitininkystės papročių įtaka vakarų Žemaitijos kaimo bendruomenės socialinei organizacijai buvo nežymi, nors tradiciškai jie gyvavo iki II pasaulinio karo. Ekspedicijoje nupiešti 48, nufotografuoti 105 etnografiniai objektai, apklausti 22 žmonės.

J. Morkūnienė rugpjūčio mėn. Žemaitijoje rinko medžiagą apie valstiečių transporto priemonių ir pakinktų gamybą. Apklausta 13 informatorių, padaryta 60 darbo įrankių piešinių, apie 60 kadru fotonuotraukų. Surinkta medžiaga papildys žinias apie račių ir rimorių ryšius su užsakovais bei rinka, gamybos įrankius, darbo organizavimą. Nauji duomenys padės geriau pažinti kaimo amatininkų buitį, mokymosi sąlygas, mokinių ir meistrų tarpusavio santykius, gamybines tradicijas, gaminių tobulinimo ir technologinius procesus.

S. Gutautas birželio ir liepos mėn. Dzūkijoje ir Žemaitijoje rinko medžiagą apie šiuolaikinių gyvenviečių sodybas. Daugiausiai dėmesio skirta sodybos ir atskirų trobesių puošybai, apšildymo ir maisto gamybos įrengimams. Visoje tirtose teritorijose pastebėtas sodybos aplinkos ir trobesių puošybos atgimimas. Trobesiai intensyviai puošiami tuose rajonuose, kur yra tiesioginio perimamumo galimybė — kur daugiau paplitę tradiciniai puošybos elementai. Labiausiai puošiamas gyvenamasis namas. Iš mažosios architektūros formų dažniausiai puošiamas šulinys. Labiausiai paplitęs naujasias sodybos aplinkos tvarkymo būdas — tarp gyvenamojo namo ir gatvės įrengtoje vejoje sodinami dekoratyviniai medžiai bei krūmai, lysvelės — gėlės. Neretas reiškinys — baseinėliai su fontanais, dekoratyvinės skulptūros ir pan.

Senųjų duonkepių krosnių aptikta nedaug. Jų forma smarkiai pakito, tačiau konstrukcija iš esmės nepasikeitė. Neretai duonkepės jungiamos su virykle arba rūkykla. Tada jos užima mažiau vietos, tačiau nelabai patogios naudotis. Mėsos rūkyklos statomos atskirai. Ekspedicijoje užpildyta 130 anketų, padaryta 210 piešinių, 400 kadru fotonuotraukų.

A. Vyšniauskaitė gegužės ir birželio mėn. dirbo Vilniaus mieste ir Varėnos rajone. Ekspedicijoje fiksuoti dabartiniai vestuvių papročiai, stebėtos vestuvės Vilniuje ir „Dzūkijos krašto“ kolūkyje. Padaryta apie 200 nuotraukų.

V. Kulikauskienė birželio ir liepos mėn. Dzūkijoje ir Žemaitijoje rinko papildomą medžiagą apie kaimo gyventojų gyvenamųjų namų interjerą spaudai rengiamam veikalui

„Šiuolaikinis Aukštaitijos ir Dzūkijos kaimas“. Medžiaga rinkta pagal klausimų lapus. Ji papildys turimus duomenis, padės giliau ir plačiau nušviesti interjero puošybos reiškinį raidą. Statistika rodo, kad šioje srityje vyksta intensyvus kaimo gyventojų persiorientavimas, panaudojant gyvenamųjų patalpų puošybai buitinius ir dekoratyvinius dirbinius, pagrįstas teisingu jų meninės vertės supratimu. Tam įtakos turi kaimo gyventojų socialinės struktūros kitimas. Jį sąlygoja gyventojų išsilavinimo bei materialinės gerovės kilimas, gyventojų komunikabilumas. Ekspedicijoje užpildytos 139 anketos, padaryta 100 piešinių, 38 nuotraukos.

M. Miliuviene birželio mėn. rinko papildomą medžiagą Dzūkijoje veikalui „Šiuolaikinis Aukštaitijos ir Dzūkijos kaimas“. Daugiausiai dėmesio skirta maisto produktų konservavimui ir laikymui, kasdieniniam, šventiniam ir proginiam meniu. Nors kaimo gyventojai mityboje linę laikytis tradicijų, bet ir čia pastebima naujų reiškinų. Pirmiausiai tai pasakytina apie maisto produktų konservavimą. Be tradicinių konservavimo būdų, vis plačiau taikomas mėsos, grybų, vaisių ir daržovių sterilizavimas ir pasterizavimas. Įvairinama konservuojamų produktų receptūra, tobulinamos konservavimo priemonės. Stebėjimai patvirtino, kad kasdieninis, šventinis ir proginis valgiaraštis pajavairėjo mėsos, daržovių ir konditerijos patiekalais. Ekspedicijoje apklausta 13 informatorių.

P. Kalnias rugpjūčio mėn. Panevėžyje rinko medžiagą temai „Etnokultūriniai procesai šiuolaikinėje Lietuvos TSR tautų šeimoje“. Civilinės metrikacijos skyrių archyvuose peržiūrėtos santuokų įrašų bylos (apie 22 000). Jų turinio analizė leis nustatyti susituokiančiųjų amžių, amžiaus skirtumus, šeimos tautinę ir socialinę priklausomybę. Duomenys bus naudingi, nagrinėjant santuokų socialinių-demografinių charakteristikų raidą, mišrių santuokų dinamiką.

J. Mardosa liepos ir rugpjūčio mėn. dirbo Varėnos ir Telšių rajonuose. Apylinkių LDT vykdomuosiuose komitetuose iš ūkinų knygų rinko statistinę medžiagą apie šeimų struktūrą (apie 5 tūkst. šeimų). Suvestiniai duomenys rodo, kad įvairūs šeimų tipai kaimuose nevienodai pasiskirstę. Vienkiemiuose ir nedideliuose kaimuose gyvena daug senyvo amžiaus vienišų žmonių arba šeimų, susidedančių iš pensijinio amžiaus sutuoktinių. Centrinėse ūkių gyvenvietėse vyrauja dviejų kartų šeimos. Arti pusės šeimų čia sudaro vadinamosios nuklearinės šeimos, t. y. susidedančios iš abiejų sutuoktinių ir jų vaikų. Pastebėta, jog ikitarybiniame Lietuvos kaime nemažai šeimų buvo trijų kartų. Šiandieniniame kaime tokių šeimų ūkinės knygos praktiškai nefiksuoja, nors jų yra beveik 20% dviejų kartų šeimų. Taip yra dėl to, kad kiekviena šeima, nors ir gyvenanti kartu su tėvais, stengiasi sudaryti atskirą ūkinį vienetą, nes nuo to priklauso priesodybinės žemės kiekis, ganykla, galvijų laikymas ir t. t. Taigi dėl ekonominių motyvų trijų kartų šeimų egzistavimas slepiamas, ir jas sunku tyrinėti.

V. Milius rugpjūčio pirmojoje pusėje Skuodo rajone rinko medžiagą apie namų apyvokos daiktus ir kapines. Užrašyti vyresniojo amžiaus žmonių pasakojimai apie XX a. naudotus malimo ir grūdimo įrengimus, duonos kepimo, mėsos sūdymo, pieno perdirbimo ir daržovių konservavimo prietaisus, jų formas, konstrukcijas. Pastebėta, kad šiame rajone valstiečių naudoti namų apyvokos daiktai būdingi visai šiaurės Žemaitijai. Pagal stebėjimus ir vietos gyventojų pasakojimus aprašyta miestelių kapinių ir buvusių kaimų kapinaičių būklė, kapų tvarkymas. Padaryta 14 aprašų, 153 kadrai fotonuotraukų, 44 piešiniai.

1986 metų etnografinėse ekspedicijose padaryta apie 500 aprašų, apie 600 brėžinių ir piešinių, apie 1200 nuotraukų.

V. Morkūnas